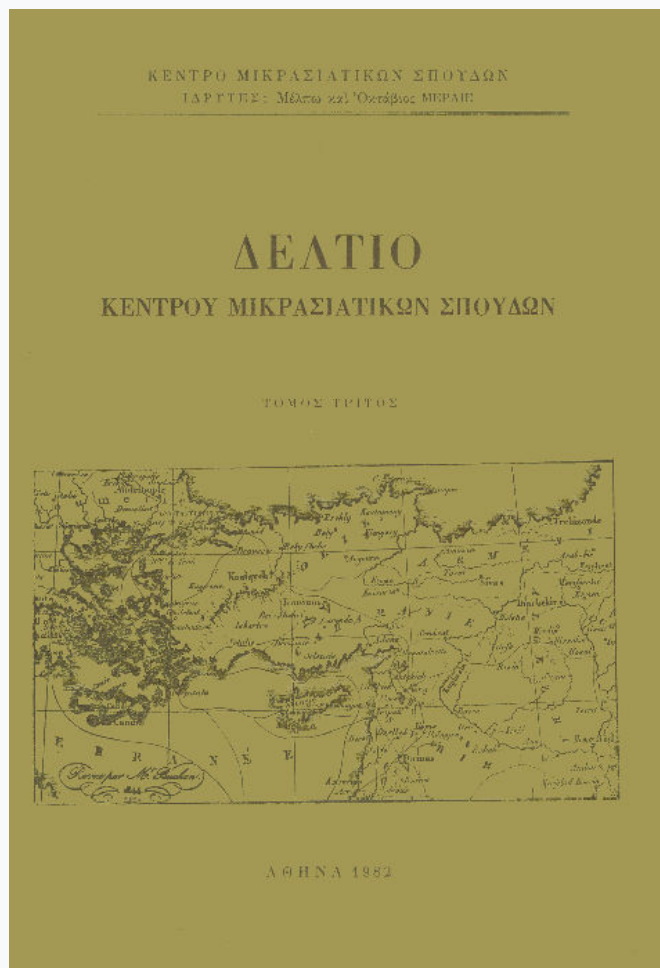

Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών

Τόμ. 3 (1982)

Η παιδεία στο Γκέλβερι της Καππαδοκίας

Ελένη Καρατζά

doi: [10.12681/deltiokms.281](https://doi.org/10.12681/deltiokms.281)

Copyright © 2015, Ελένη Καρατζά

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Καρατζά Ε. (1982). Η παιδεία στο Γκέλβερι της Καππαδοκίας. *Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών*, 3, 127-148. <https://doi.org/10.12681/deltiokms.281>

Η ΠΑΙΔΕΙΑ ΣΤΟ ΓΚΕΛΒΕΡΙ ΤΗΣ ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΑΣ¹

Ἡ καμόπολη τοῦ Γκέλβερι, πού βρίσκεται 32 χλμ. ΝΑ τοῦ "Ακσεραϊ, στήν περιοχή τῆς ἀρχαίας ἐπισκοπῆς Ναζιανζούλ εἶχε, πρὶν τὴν Ἀνταλλαγὴ τοῦ 1924, 800 περίπου ἑλληνικά σπίτια καὶ ἀποτελοῦσε τὸ κέντρο μιᾶς ομάδας ἀπὸ τέσσερα χωριά μὲ λίγους Ἑλλήνες κατοίκους: τὰ Κενάταλα, τὸ Σιβρίχισαρ, τὸ Χαλβάντερε καὶ τὸ Τσελτέκ. Τὸ σύνολο τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ στήν περιοχήν αὐτή, μαζί μὲ τὴ μικρὴ ἑλληνικὴ κοινότητα τοῦ "Ακσεραϊ, δὲν φαίνεται νὰ ξεπερνοῦσε τὶς τέσσερις χιλιάδες. "Ολοὶ ἦταν τουρκόφωνοι, ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς κατοίκους τοῦ Τσελτέκ πού μιλοῦσαν ἑλληνικὴ καππαδοκικὴ διάλεκτο.

Ἡ ἀνάπτυξη τῆς παιδείας στὸ Γκέλβερι δὲν παρουσιάζει διαφορετικὴν ἐξέλιξη ἀπ' ὅτι στὴ λοιπὴ Καππαδοκία. Σὲ γενικὲς γραμμὲς ἀκολούθησε καὶ αὐτὸ τὴν πορεία ὅλων τῶν καππαδοκικῶν πολισμάτων, πού καθορίστηκε ἀπὸ τοὺς γενικοὺς παράγοντες ἀνάδου τοῦ ἑλληνισμοῦ στὴν Τουρκία τὸ 19 αἰ. Ἀπὸ τὸ ἐντελῶς πρωτόγονο σχολεῖο τῶν ἀρχῶν τοῦ αἰῶνα, στὰ 1914 ἡ κοινότητα εἶχε ἓνα ἐξατάξιο ἀρρεναγωγεῖο καὶ παράλληλα νηπιαγωγεῖο καὶ τετρατάξιο παρθεναγωγεῖο.

Φυσικά, ἡ ὅλη σχολικὴ ὀργάνωση δὲν ἦταν ἀποκλειστικὰ ἔργο τῆς κοινότητας τοῦ Γκέλβερι. Τὸ Πατριαρχεῖο, μὲ τὴν Ἐκπαιδευτικὴ τοῦ Ἐπιτροπῆ² ἔδινε τὴν κεντρικὴ γραμμὴ καὶ γιὰ τὸ εἶδος τῶν σχολείων πού ἔπρεπε νὰ ἱδρυσθῶν καὶ γιὰ τὰ προγράμματα³ καὶ τὴ διοχέτευε στὸ ἐσωτερικὸ μέσω τῶν

1. Ἀπὸ ἀνέκδοτη μελέτη γιὰ τὸν ἑλληνισμό τῆς περιφέρειας "Ακσεραϊ - Γκέλβερι.

2. Μεγάλον ρόλο γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τῆς παιδείας στὴ Μ. Ἀσία ἔπαιξε ὁ Ἑλληνικὸς Φιλολογικὸς Σύλλογος Κωνσταντινουπόλεως μὲ τὴ δική του ἐκπαιδευτικὴ ἐπιτροπὴ. Ἡ ἐπιτροπὴ αὐτὴ λειτούργησε σχεδὸν χωρὶς διακοπὴ ἀπὸ τὸ 1871 μέχρι περίπου τὸ 1914. Σὲ στενὴ συνεργασία μὲ τὴν ἐπιτροπὴ τῶν Πατριαρχείων — ἓνα μέλος τῆς ἦταν συνήθως καὶ μέλος τῆς Πατριαρχικῆς Ἐπιτροπῆς — μελέτησε τὰ ἐκπαιδευτικὰ προβλήματα τοῦ ὑπόδουλου ἑλληνισμοῦ καὶ ἰδιαιτέρως τῶν τουρκόφωνων, βοήθησε ὑλικά πολλὰ σχολεῖα τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς Μ. Ἀσίας, φρόντισε γιὰ τὴ βελτίωση τῶν σχολικῶν βιβλίων καὶ τῶν προγραμμάτων καὶ γενικὰ ἐργάστηκε γιὰ τὴν παιδείαν ὅσο κανένα ἄλλο ἰδιωτικὸ σωματεῖο. Γιὰ τὶς σχετικὲς δραστηριότητες ὑπάρχουν εἰδήσεις ἀπὸ δημοσιεύματα πού ἐμφανίζονται τακτικὰ στὸ Περιοδικὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου Κωνσταντινουπόλεως, *Ξενοφάνης*, καὶ ἄλλες πηγές τῆς ἐποχῆς.

3. Πολλὲς φορές, ἐπίσης ἐκπαιδευτικοὶ μὲ κύρος πού ἀνήκαν στὸ προσωπικὸ γνωστῶν ἐκπαιδευτικῶν ἱδρυμάτων (Ζωγράφειος Κωνσταντινουπόλεως, Μεγάλη τοῦ Γένους Σχολή,

σχολικῶν ἐφοριῶν⁴ κάθε καππαδοκινοῦ πολίσματος ποὺ διατηροῦσε παροικία στὴν Πόλη.

Ἡ πνευματικὴ ὁμῶς συμπάρσταση ποὺ ἔβρισκε ἡ μικρὴ καμὸπολη τοῦ Γκέλβερι ἀπὸ τὴν Ἐπιτροπὴ τοῦ Πατριαρχείου, ἡ καὶ ἀπὸ ἄλλους ἐκπαιδευτικούς ὀργανισμούς, γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τῆς παιδείας τῆς δὲ μειώνει καθόλου τὴν ἰδιαίτερη προσπάθεια ποὺ ἔκανε ἡ κοινότητα σὰ σύνολο καὶ πολλοὶ ἀπὸ τὰ μέλη τῆς ἀτομικά, τόσο στὸ ἴδιο τὸ Γκέλβερι, ὅσο καὶ στὴν Πόλη, γιὰ νὰ ὑπερνικηθοῦν οἱ πολλαπλὲς δυσκολίες ποὺ παρουσιάζονταν κάθε φορὰ: Ἡ κατασκευὴ νέων σχολικῶν κτιρίων, ἡ πρόσληψη κατάλληλου προσωπικοῦ, ἡ μόρφωση ντόπιων δασκάλων, ἡ προμήθεια βιβλίων καὶ ὀργάνων καὶ ἡ ἐξεύρεση τῶν ἀναγκαίων πόρων γιὰ τὴ λειτουργία τῶν σχολείων δὲν ἦταν προβλήματα ποὺ μποροῦσαν νὰ λυθοῦν τόσο εὐκολα. Μιὰ μικρὴ ἱστορικὴ ἀναδρομὴ θὰ μᾶς δείξει πὺ ἀνάγλυφα ἀκόμη τὴν προσπάθεια ποὺ ἔγινε ἀπὸ τὶς ἀρχὲς τοῦ 19ου αἰ., ποὺ ἰδρύεται τὸ πρῶτο σχολεῖο, ὅπως εἴπαμε, μέχρι τὸ 1914, τελευταῖο ὄριο τῆς ὁμαλῆς λειτουργίας τῶν ἐκπαιδευτικῶν ἰδρυμάτων τῆς περιφέρειας⁵.

ΙΣΤΟΡΙΚΑ

Τὸ πρῶτο κοινοτικὸ σχολεῖο τοῦ Γκέλβερι, μόνο γι' ἀγόρια, φυσικά, φαίνεται πὺς ἰδρύθηκε γύρω στὰ 1800⁶. Ἡ καμὸπολη τότε περιοριζότανε μόνο

Ροδοκανάκιος σχολῆ τοῦ Ζιντζίντερε τῆς Καππαδοκίας κ.λ.) ἄλλαζαν μὲ δική τους πρωτοβουλία τὸ ἐπίσημο πρόγραμμα ἢ τὶς μεθόδους διδασκαλίας γιὰ νὰ τὶς προσαρμόσουν πρὸς τὶς τοπικὲς συνθῆκες. Βλ. Ἰω. Ἀκακιάδη, «Ἡ εἰκοσιπενταετηρὴς τῆς Ναζιανζοῦ», *Ξενοφάνης*, Ζ (1910), 64 - 67.

4. Οἱ ἐφορίες αὐτές, ὅπως θὰ δοῦμε παρακάτω, παίζανε βασικὸ ρόλο γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τῆς παιδείας στὸ ἐσωτερικόν.

5. Ἐκτὸς ἀπὸ μιὰ σύντομη περίοδο ἀνάμεσα στὴν Ἀνακωχὴ τοῦ 1918 καὶ τὴν ἀπόβραση τοῦ ἐλληνικοῦ στρατοῦ στὴ Σμύρνη, τὸ Μάιο τοῦ 1919.

6. Βλ. Ἰω. Παντελεημονίδου, «Τὰ Κελλίβαρα», *Νεολόγου Ἑβδομαδιαία Ἐπιθεώρησις*, 1 (1891 - 1892), 408: Τὸ Γκέλβερι, μεταξὺ 1802 - 1850 διατηροῦσε δημοτικὰ σχολεῖα. Στ. Παντελεημονίδη, «Περὶ τῶν Κελλιβάρων», *Ξενοφάνης*, Α (1896), 513: Μεταξὺ 1802 - 1840 στὸ Γκέλβερι ὑπῆρχε δημοτικὸ σχολεῖο «μὲ λίγα ἐλληνικὰ στοιχεῖα» ἀπὸ τὸ 1840 ἐλληνικὸ σχολεῖο καὶ σχεδὸν ἡμιγυμνάσιο. Τὸ τελευταῖο δὲν φαίνεται σωστῶ. Βλ. παρακάτω σελ. 130 κ.ε. Ἀχ. Ἀνδρεάδης, «Τὸ Κέλβερι», *Μικρὰς Ἡμερολόγιου «Ἀστὴρ»*, Κων/πολὴ 1914, σσ. 231 - 237. Ἰω. Ἀκακιάδη, *Ἡ Καρβάλη*. . ., Ἀθήνα, 1928, σ. 64 κ.ε., ὅπου πολλὰ καὶ γιὰ τοὺς παλαιότερους δασκάλους. Πάντως κανένα ἔγγραφο ἢ ἄλλο στοιχεῖο δὲν ἀναφέρουν γιὰ νὰ στηρίξουν τὴ χρονολογία ποὺ δίνουν. Ἄν ὁμῶς κρίνουμε ἀπὸ τὴν ἐποχὴ ποὺ ἰδρύονται τὰ σχολεῖα καὶ ἄλλων γειτονικῶν κοινοτήτων, δηλ. ἀνάμεσα στὰ 1800 καὶ στὰ 1820 (Βλ. Τρ. Εὐαγγελίδου, *Ἡ παιδεία ἐπὶ Τουρκοκρατίας*, τ. 2, σ. 280 κ.ε.) θὰ πρέπει νὰ θεωρήσουμε πὺς ἡ χρονολογία αὕτη ἀνταποκρίνεται πάνω-κάτω στὴν πραγματικότητα. Ὅσο γιὰ τὴν πρὶν τὸ 1800 περίοδο, πιθανῶς γινώτανε ὅτι καὶ σ' ἄλλες κοινότητες: ἰδιώτες δάσκαλοι μαθαίνανε λίγα γράμματα στὰ παιδιὰ τῶν πὺς εὐποροῦν, ἢ ὁ παπὰς, ποὺ καὶ αὐτός

στην Κάτω Συνοικία και το πρώτο αυτό σχολείο βρισκότανε στην περιοχήν ἐκείνην, κοντά στον Ἅγιο Γρηγόριο, τῇ βυζαντινῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Γκέλβερι, σὲ λαξευτὸ οἶκημα⁷. Κατὰ τὸν Ἀκακιάδην⁸, τὸ σχολεῖο, τὸ ἀποτελοῦσαν μιά αἰθουσα 5 × 6 μέτρα, ἕνα ἄλλο μικρὸ δωμάτιο, μιά μικρὴ στοὰ καὶ μιά ἐπίσης μικρὴ αὐλὴ. Ὅπως θυμοῦνται γηραιότεροι πληροφορητές, δὲν εἶχε πόρτα καὶ παράθυρα κανονικά, ἀλλὰ ἀπλῶς ἀνοίγματα στὸ βράχο, χωρὶς τζάμια, παντζούρια καὶ θυροφυλλα. Οἱ μαθητὲς κι ὁ δάσκαλος καθόνταν χάμω πάνω σὲ προβιές⁹.

Ἡ γραφὴ διδασκόταν στὴν ἀρχὴ πάνω σὲ μιά ἐπιφάνεια ἄμμου τοποθετημένη σ' ἐπίπεδη θήκη. Τὰ γράμματα χαράζονταν μὲ τὸ δάχτυλο ἢ μὲ δείχτη ἀπὸ λυγαριά. Ἀργότερα χρησιμοποίησαν πλάκες ἀπὸ ὠμοπλάτες μοσχarioῦ καὶ πέννα μὲ φτερά. Ἡ διδασκαλία, ποὺ τὰ πρῶτα χρόνια γινότανε συνήθως ἀπὸ μισοαγράμματος κληρικούς, ἄρχιζε ἀπὸ τὴ φυλλάδα¹⁰ μὲ τὸ κλασσικὸ «Σταυρὲ βοήθει» γιὰ νὰ συνεχιστεῖ μὲ τὴν ἐκμάθηση ὁρισμένων προσευχῶν¹¹, τὸν Ὁχτώγηχο, τὸ Ψαλτήρι, τὸν Ἀπόστολο καὶ μὲ λίγη βυζαντινὴ μουσικὴ. Ἡ κατὰστασις αὐτὴ συνεχιζτο, μὲ λίγες βελτιώσεις ἴσως ὅσο περνοῦν τὰ χρόνια, μέχρι τὰ μέσα τοῦ 19ου αἰῶνα πάνω-κάτω¹².

Ἡ πρώτη προσπάθεια γιὰ τὴν ἀναδιοργάνωσι τῶν σχολείων ἔγινε στὰ τέλη τοῦ 1858¹³. Τὴν πρωτοβουλία εἶχαν οἱ μετανάστες τῆς Πόλης. Παραθέτουμε

ἡξερὲ ἐλάχιστα. Βλ. Ἰωσ. Μωυσιάδου, *Τὸ Ἀνδρονέιον*, (1912) σ. 56. Ἰ. Γεωργίου, «Νέφ-σερι», *Μικρασιατικὰ Χρονικά*, I (1938), 444.

7. Ἦταν γνωστὸ πὺν «ντολάπη», ἐπειδὴ ἀργότερα ἔστησαν ἐκεῖ ἕνα χειροκίνητο ροδάνι γιὰ τὸ τῦλιγμα τῶν μαλλίων ποὺ λεγότανε ἔτσι.

8. *Ἐνθ' ἂν*.

9. Στὴν ἴδια περίπτωσι κατὰστασι βρισκόταν καὶ τὸ ἐπίσης λαξευτὸ τούρκικο σχολεῖο, ποὺ ἦταν κοντὰ στὸ τζαμί. Οἱ μαθητὲς καθόνταν σὲ μικρὰς γούβες, σκαμμένες κατὰ μῆκος τῶν τοίχων καὶ γεμισμένες μὲ σανό. Βλ. Κέντρο Μικρασιατικῶν Σπουδῶν, Ἀρχεῖο Ὑλικοῦ Προπορι-κῆς Παράδοσης, Καππαδοκίας, Γκέλβερι, Φακ. 12, δελτία ὑπ' ἀρ. 947 - 948 (11-5-1951).

10. Φυλλάδα λεγόταν τὸ Ἀλφαβητάριο (συνήθως ἐκδοσις Βενετίας) ποὺ χρησίμευε γιὰ τὴ μηχανικὴ ἐκμάθησι τῆς ἀνάγνωσις.

11. Συνήθως τὸ «Βασιλεῦ οὐράνιε», τὸ «Πάτερ ἡμῶν» καὶ τὸ «Πιστεύω». Αὐτὰ τὰ ἐξη-γούσαν λέξη πρὸς λέξη στὰ τουρκόφωνα παιδιὰ. Τὸν Ὁχτώγηχο, τὸ Ψαλτήρι καὶ τὸν Ἀπό-στολο δὲν τὰ ἐξηγούσαν, τὰ μάθαιναν μηχανικὰ στὰ παιδιὰ. (Πληροφορία τοῦ δασκάλου Χρ. Τουργούτ ἀπὸ τὴν Ἀνακοῦ.) Ὁ Ἀρχέλαος, *Συνασός*, σ. 43 ἀναφέρει ὅτι τὴν ἐποχὴν ἐκείνην στὴ Συνασὸ δίδασκαν καὶ τίς 4 πράξεις τῆς ἀριθμητικῆς.

Μεγάλη γιωρτὴ γινόταν στὸ σπίτι τοῦ μαθητῆ, ὅταν ἀποφοιτοῦσε ἀπὸ τὸ σχολεῖο καὶ διάβαζε γιὰ πρώτη φορὰ τὸν Ἀπόστολο στὴν ἐκκλησίᾳ. Ἡ πῦρ μεγάλη εὐχὴ στὸ παιδί ἦταν: «καὶ παπὰ νὰ σὲ δοῦμε». Βλ. καὶ Ἀκακιάδην, *Ἐνθ' ἂν*, σ. 67.

12. Δὲν ἔχουμε κανένα σχολικὸ πρόγραμμα ἀπὸ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην καὶ δὲν ξέρουμε ἀκρι-βῶς ἂν προστεθῆκανε κι ἄλλα μαθήματα καὶ πότε. Πάντως, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν παπαγαλισμὸ τῶν ὁρηκευτικῶν κειμένων, ἐλληνικὰ δὲν μάθαιναν τὰ παιδιὰ.

13. Τὸ ἔτος αὐτὸ δημοσιεύεται τὸ Χάτ-ι-χουμαγιούν, ποὺ ἐξασφάλιζε, θεωρητικὰ τουλάχιστον, πολιτικὴ ἰσότητα σ' ὅλους τοὺς ὑπηκόους τοῦ Σουλτάνου.

εδῶ τὸ πραχτικὸ πὺλ ὑπογράφτηκε γιὰ τὸ χτίσιμο σχολείου στὸ Γκέλβερι τὸ Δεκέμβρη τοῦ χρόνου αὐτοῦ, τὸ ὁποῖο ἀποτελεῖ ἓνα ντοκουμέντο γιὰ τὴν ἱστορία τῆς παιδείας στὴν Καππαδοκία¹⁴.

ΑΠΟΦΑΣΗ ΓΙΑ ΑΝΕΓΕΡΣΗ ΤΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ

Κύριε ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστέ, ἐλέησον καὶ βοήθησον ἡμᾶς, τοὺς ἁμαρτωλοὺς δούλους σου.

Ἐμεῖς οἱ πατριῶτες τοῦ χωριοῦ Κέλβερι, πὺλ βρισκόμαστε στὴν Πόλη, ἐδῶ φανερόνουμε ὅτι, ἐπειδὴ εἴμαστε στερημένοι ἐνὸς ὅπως πρέπει σχολείου στὴν πατρίδα μας, ὅλοι μας μὲ μιὰ φλογερὴ καὶ ταπεινὴ ὁμοφωνία ἀποφασίσαμε μὲ τὶς ἐνέργειες τῆς Συνόδου¹⁵ μας νὰ κάνουμε καὶ ἐμεῖς ἓνα ἀξιόλογο σχολεῖο. Ἀκόμη, βασιζόμενοι καὶ ἐμεῖς στὴν ἐντολὴ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τὴν ἀναφερόμενη στὸ Ἱερὸ Εὐαγγέλιο «ὅπου εἶναι δυὸ ἢ τρεῖς συγκεντρωμένοι στ' ὄνομά μου καὶ ἐγὼ εἶμαι ἐκεῖ ἀνάμεσά τους» ἐλπίζοντας πὺς θὰ μᾶς ἐνισχύσει στὶς προσπάθειες πὺλ θὰ καταβάλουμε χάριν τοῦ ἱεροῦ αὐτοῦ σκοποῦ, αἰτούμενοι τὴν ἐξουδετέρωση τῶν ἐπιθέσεων πὺλ θὰ ἐπιχειρήσει νὰ σηκώσει ὁ διάβολος πὺλ εἶναι πολέμιος κάθε καλοῦ καὶ ἐλπίζοντας πὺς κάθε ὥρα καὶ χρόνο θὰ εὐδοκήσει νὰ μᾶς ἀναδείξει ἄξιους τῶν κυρίων ἐντολῶν τοῦ τὸν παρακαλοῦμε νὰ μᾶς ἀξιώσει νὰ φέρομε σὲ αἴσιο πέρασ τὰ εὐεργετικὰ αὐτὰ ἔργα μας, νὰ δοῦμε τοὺς καρποὺς πὺλ θὰ προέλθουν ἀπὸ τὸ σχολεῖο μας αὐτὸ καὶ νὰ τοὺς γευθοῦμε.

1856 Δεκεμβρίου 16

Οἱ ὑπογραφές τῶν συμπατριωτῶν πὺλ φρόντισαν καὶ βρέθηκαν σ' αὐτὴ τὴ Σύνοδο.

Πεν χατζί γεοργι
χατζί τιμὲτ οἴλου

μεραχ οἴλου
χατζί γιορταν¹⁶

Τὴν ἐποχὴν αὐτὴ τὸ Γκέλβερι εἶχε ἀρκετὰ ἀπλωθεῖ στὴν Ἐπάνω Συνοικία καὶ εἶχε μεγαλώσει. Ἐτσι ἡ ἀνάγκη νέου σχολικοῦ κτιρίου πὺλ ν' ἀνταποκρίνεται καὶ πρὸς τὸν αὐξημένο ἀριθμὸ τῶν μαθητῶν καὶ πρὸς τὶς νέες ἀπαιτήσεις γιὰ καλύτερη ἐκπαίδευση εἶχε γίνε ἀπόλυτα αἰσθητὴ. Ἡ ἐπιτροπὴ τῆς Πόλης, μετὰ τὴν ἀπόφαση τῆς 16ης Δεκεμβρίου 1856, σὲ συνεννόηση καὶ μὲ τὴ Δημογεροντία τοῦ Γκέλβερι, ἄρχιζε τὸ σχετικὸ ἔργο καὶ μάζεψε σεβαστὸ ποσό¹⁷. Μὲ τὰ χρήματα αὐτὰ καὶ μὲ προσωπικὴ ἐργασία τῶν κατοίκων, οἱ-

14. Εἶναι γραμμένο στὰ καραμανλίδικα. Δημοσιεύθηκε στὸ *Καργεμιζ Κελβεριν* τοῦ Κ. Ἀνδρεάδη, σσ. 85 - 87, καὶ ἀναδημοσιεύθηκε στὸ Ἑμπρός τοῦ Ἰω. Δοπρίδη, φ. 7 (15/10/1934), μαζί μὲ ἐλληνικὴ μετάφραση. Ἐμεῖς παραθέτουμε τὴ μετάφραση τοῦ μακαρίτη συνεργάτη τοῦ Κ.Μ.Σ. Γ. Μαυροχαλυβίδη.

15. Δηλ. τῆς Δημογεροντίας.

16. Ἀκολουθοῦν ἄλλες τριάντα ὑπογραφές γραμμένες κατὰ τὸν ἴδιον τρόπο. Μόνον ἓνας ὑπογράφει πὺλ ὀρθογραφημένα: Ἀναστάσιος Ἰωσήφ γαταντζής.

17. Βλ. Κ. Ἀνδρεάδη, *Καργεμιζ Κελβεριν*. . ., σσ. 87 - 88. Ἀπὸ τὶς 16/12/1856 ὡς τὶς 4/9/1860 μαζεύτηκαν 55.568 γρόσια. Ἀπ' αὐτὰ στάλθηκαν στὸ Γκέλβερι γιὰ τὴν οἰκοδομὴ 48.131,5 γρόσια.

κοδομήθηκε¹⁸ τὸ νέο σχολεῖο στὴ Β.Α. πλευρὰ τῆς Ἐπάνω Συνοικίας σὲ οἰκόπεδο ποὺ προερχότανε ἀπὸ δωρεά¹⁹.

Τὸ νέο σχολεῖο εἶχε τρεῖς εὐρύχωρες αἵθουσες καὶ μιὰ εὐρύχωρη στοὰ γιὰ τὰ χειμερινὰ διαλείμματα τῶν μαθητῶν²⁰. Ἀπὸ μιὰ περίοδο καὶ πέρα καὶ μέχρι τὸ 1890 ἦταν μιχτὸ²¹ καὶ λειτουργοῦσε σὰν ἀλληλοδιδασχικὸ²², ἀλλὰ μποροῦμε νὰ ποῦμε πῶς ὁ τρόπος τῆς λειτουργίας του ἦταν ἀκόμη ἀρκετὰ πρωτόγονος. Τὰ πραχτικά διορισμοῦ δασκάλων στὰ 1860 καὶ 1861 ποὺ βρίσκονται στὸν Κώδικα τοῦ Κ.Μ.Σ. ὑπ' ἀριθ. 7²³ μιλοῦν ἀπὸ μόνα τους γιὰ τὴν κατάσταση, ποὺ ὅμως βελτιώνεται σημαντικὰ στὰ τέλη τοῦ αἰώνα.

Σταθμὸς στὴν ἱστορία τῶν σχολείων τοῦ Γκέλβερι στάθηκε ἡ ἔδρυση, στὰ 1884, τῆς φιλεκπαιδευτικῆς ἀδελφότητος «Ἡ Ναζιανζός» ἀπὸ τοὺς μετανάστες τῆς Πόλης. Σκοπὸς τῆς ἦταν ἡ συντήρηση καὶ ἡ προαγωγή τῶν σχολείων τῆς ἰδιαίτερης πατρίδας²⁴. Τὴν ἐποχὴ ποὺ ἱδρύθηκε εἶχε κίβλα 350 μέλη, ἡ

18. Μὴ μερίδα καθυστερημένων κατοίκων θέλησε ὅμως νὰ γκρεμίσει τὸ σχολεῖο, γιατί νόμιζαν ὅτι θὰ διδάσκονταν ἐκεῖ ἡ ἀθεΐα καὶ ἡ ἀνηθικότητα. Παρουσιάστηκαν ὅπλισμένοι με ρόπαλα καὶ ἄρχισαν νὰ χτυποῦν τοὺς τοίχους. Μὲ μεγάλο κόπο τοὺς ἀπομάκρυναν. Βλ. Κ.Μ.Σ. Γκέλβερι, Φακ. 12, δελτίο ὑπ' ἀρ. 959 - 60 (29-2-1950).

19. Ἡ σωστὴ σελίδα γιὰ τὸ πραχτικὸ τοῦ 1858 νὰ ζητηθεῖ στὸν Κώδικα ἀρ. 7, σελ. 31, ὅπου τὸ διορητήριο τοῦ οἰκοπέδου μὲ ἡμερομηνία 30/1/1860. Τὸ σχολεῖο ὅμως ἀρχίζει καὶ χτίζεται νωρίτερα. Πρβλ. σελ. 194· πραχτικὸ τοῦ 1858, ὅπου διορίζονται ἀπὸ τὴν Κοινότητα δύο ἐπόπτες μὲ ἀμοιβὴ 150 γρόσια ὁ καθένας γιὰ τὴν ἐπίβλεψη τῆς οἰκοδομῆς. Καὶ ἡ σφραγίδα τοῦ σχολείου ἔχει χρονολογία ἔδρυσης τὸ 1859. Βλ. καὶ Κανονισμὸ τοῦ 1911, σελ. 26, ἀρθρο 79.

20. Βλ. Ἀκακιάδης, *ἐνθ' ἂν*, σ. 68.

21. Δὲν ξέρουμε ἀπὸ πότε ἀκριβῶς φοιτοῦν τὰ κορίτσια στὸ σχολεῖο. Πάντως αὐτὸ πρέπει νὰ ἔγινε ἀρκετὰ ἀργά. Στὸ Νέφσεχιρ ποὺ ἦταν μεγάλῃ πόλῃ καὶ εἶχε πιδὶ πλήρη σχολεῖα τὸ παρθεναγωγεῖο ἱδρύεται στὰ 1869 καὶ τὸ νηπιαγωγεῖο στὰ 1872 (Βλ. Γεωργίου, «Νέφσεχιρ», *ἐνθ' ἂν*). Στὴ Σινασὸ ἔχουμε παρθεναγωγεῖο ἀπὸ τὰ 1872. Βλ. Ἀρχελάου, *Σινασός*, σ. 49. Τὴν ἴδια ἐποχὴ πάνω - κάτω πρέπει νὰ ὑποθέσουμε ὅτι ἀρχίζει ἡ γυναικεῖα ἐκπαίδευση καὶ στὸ Γκέλβερι. Βλ. καὶ Ἀκακιάδης, *ἐνθ' ἂν*, σ. 72, γιὰ ὀρισμένες δασκάλισσες. Ὅταν, πάντως, ἱδρύεται ἡ «Ναζιανζός», στὰ 1884, φοιτοῦν ἤδη κορίτσια. Βλ. καὶ πιδὶ κάτω σημ. 24.

22. Βλ. Ἀχ. Ἀνδρεάδης, *Ἀστήρ*, σ. 237.

23. Στὴ σ. 6. Παραθέτουμε ἕνα κατὰ μετάφραση τοῦ Γ. Μαυροχαλυβίδης: «Ἐδῶ φανερόνεται τῆς Ἑλενας τὸ ἴγνόν, τὸν Γιώργη θεωρεῖ κατάλληλο μὲ τὴν ἔγκριση τῆς Συνόδου νὰ διαβάσει καὶ νὰ μᾶθει τὰ παιδιὰ ἕνα χρόνον μὲ τὸν κατάλληλο κανονισμό, μὲ κάθε λογῆς ἀνατροφή ποὺ ταιριάζει καὶ θὰ τὰ βόσκει καὶ θὰ τὰ ἐπιβλέπει καὶ τὴ χρονίᾳ του ἀμοιβὴ χίλια γρόσια θὰ φτάσει καὶ τὴ Δεύτερη Ἀνάσταση θὰ περιφέρει ἕνα δίσκο καὶ ἔτσι νὰ ἐκτελεῖ τὸ καθήκον του δόθηκε ἀπόφαση. Στὶς ἀκολουθίας τῆς ἐκκλησίας πάντα θὰ παρευρίσκεται».

Σ' αὐτὰ ποὺ ἀναφέρονται ἐδῶ συγκατατίθεμαι καὶ ἐγὼ ὁ δάσκαλος ὁ Γιώργης.»

24. Νὰ πῶς τὸν ὀρίζει ἀκριβέστερα στὸ πρῶτο ἀπὸ τὰ 86 ἀρθρα τοῦ Καταστατικοῦ τῆς: «Σκοπὸς τῆς Ἀδελφότητος εἶναι: α) ἡ συντήρησις τῶν ἐλληνικῶν ἐκπαιδευτηρίων τῆς κω-

δράση της όμως στην αρχή στάθηκε αρκετά περιορισμένη. Οί καιροί ήταν ακόμη δύσκολοι και, όπως είπαμε, στην πραγματικότητα, οί ελευθερίες που εξασφάλιζε το Χάπ-ι-χουμαγιούν ήταν στο μεγαλύτερό τους μέρος στα χαρτιά. Μολαταύτα η 'Αδελφότητα συνεργάζεται στο μέτρο του δυνατού με το τιμήμα της σχολικής έφορίας του Γκέλβερι που βρίσκεται στην Πόλη και στα 1889 συγχωνεύεται μαζί της και της παραχωρεί την περιουσία της. 'Ως το Σύνταγμα του 1908, μέσα σ' ένα κλίμα μισοελεύθερο, και η δράση της έφορίας ήταν αναγκαστικά περιορισμένη²⁵. Παρ' όλα ταύτα, όμως, σε συνδυασμό με τις ενέργειες της 'Εφοροδημογεροντίας του Γκέλβερι έχει αγαθό αντίκτυπο για τα σχολεία της κομόπολης. Γύρω στα 1890, η σχολή γίνεται άστική²⁶ και την 'Ιδια εποχή αποκτά και δεύτερο όροφο χάρη κυρίως στις προσπάθειες του 'Ιω. Παντελεημονίδη²⁷. Από τότε παύει να είναι μικτή και ο δεύτερος όροφος γίνεται αρρεναγωγείο, ενώ στον πρώτο στεγάζεται το νηπιαγωγείο και το παρθεναγωγείο²⁸. Το Γκέλβερι από την εποχήν αυτή δέχεται και μαθητές από τα γύρω του έλληνικά χωριά κι αρχίζει να γίνεται κατά κάποιον τρόπο πνευματική έστία της περιφέρειας²⁹.

'Ενα νέο βήμα προς τα εμπρός γίνεται με την ανασύσταση της «Ναζιανζού» στα 1908, μετά την έγκαθίδρυσή του Συντάγματος³⁰. Το καταστατικό της τρο-

μοπόλεως Καρβάλης, β) η προαγωγή εις πλήρες νηπιαγωγείον, παρθεναγωγείον και άστικόν και γ) η παροχή βιβλίων και γραφικής ύλης εις τους εν αυτή φοιτῶντας άπόρους, πλην επί χρηστομαθεία και έπιμελεία διαπρέποντας μαθητάς άμφοτέρων τών φύλων». Βλ. Ναζιανζηνόν 'Ημερολόγιον, σ. 20.

25. Πράγμα που δεν έμπόδισε να συλληφθούν τα μέλη της στα 1901 και να κατασχεθούν τ' άρχεία της. Βλ. 'Ακακιάδη, ένθ' άν., σ. 78. 'Απολυθήκανε έπειτα από επέμβαση του Μητροπολίτη 'Ικονίου. Κατά τόν πληροφορητή Γ. Μαγιόγλου, το έπεισόδιο αυτό έγινε μερικά χρόνια άργότερα και συνδυάστηκε και με έλεγχο τών βιβλίων της κοινότητας του Γκέλβερι που δεν άπόδειξε τίποτα το ύποπτο.

26. 'Αστικό λέγανε συνήθως το τετρατάξιο δημοτικό μαζί με το τριτάξιο έλληνικό. Το Γκέλβερι όμως είχε μόνο έξη τάξεις. Βλ. και παρακάτω σ. 138 κ.έ.

27. (1850 - 1901) 'Αρχιμανδρίτης, άπόφοιτος της Χάλκης, ιεροκήρυκας της Μητρόπολης 'Ικονίου, που πολλά πρόσφερε για την πνευματική ανάπτυξη του Γκέλβερι. Βλ. 'Ακακιάδη, ένθ' άν., σ. 109 κ.έ.

28. 'Ιω. Παντελεημονίδης, ένθ' άν., άναφέρει ότι στα 1889 ήρθε στο Γκέλβερι η παιδαγωγός 'Αλεκτορίδου και ο 'Ακακιάδης, Καρβάλη, σελ. 75, άναφέρει επίσης ότι στα 1892 στέλνονται από την Πόλη παρθεναγωγοί. Κατά το Στ. Παντελεημονίδη, ένθ' άν., το παρθεναγωγείο ύπάρχει από τα 1891.

29. Και Τοῦρκοι του Γκέλβερι φοιτούν σ' αυτό, κυρίως παιδιά τών προυχόντων, όπως ο Νουρή-μπεης, γιός του Μουσά, ο 'Εμίν έφέντης κ.ά. Βλ. και Γκέλβερι, φακ. 12, άρ. δελτίου 950 (1949) και φακ. 22 άρ. δελτίου 3583 κ.έ. (1960) και Μακεδονικόν 'Ημερολόγιον, Στ. 'Αντωνιάδη α' Αναμνήσεις από την Πανήγυρη του Γρηγορίου Θεολόγου εις την Π. Καρβάλην».

30. Χαρακτηριστικό είναι ότι τα μέλη του Συμβουλίου της έχουν τώρα αντικαταστήσει την κατάληξη -ογλου από τα επίθετά τους με την -ίδης.

ποποιείται σε όρισμένα σημεία³¹ και η 'Αδελφότητα συνεχίζει από τότε τη δράση της χωρίς διακοπή ως την 'Ανταλλαγή του 1924, όποτε αυτοδιαλύεται³².

'Από την εποχήν αυτή μέχρι το 1914 το σημαντικότερο γεγονός για τα εκπαιδευτικά πράγματα της κωμόπολης είναι η απόχτηση νέου σχολικού κτιρίου στα 1912. Χτίζεται κοντά στο πρώτο, που χρησιμεύει πια μόνο σαν αρρεναγωγείο. Το μεγαλύτερο μέρος της δαπάνης έκανε ο πάμπλουτος πρόκριτος Χατζή-άγας Λουκίδης³³, αλλά αποπερατώθηκε με εισφορές των κατοίκων.

Τις παραμονές του 1914 τα εκπαιδευτικά ιδρύματα του Γκέλβερι αρχίζουν να λειτουργούν πιο άρτια. Με την έκρηξη όμως του πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου η κατάσταση για τα σχολεία γίνεται γενικά πολύ δύσκολη. 'Η ύποτιμηση του νομίσματος προκαλεί μεγάλη αύξηση των δαπανών που δύσκολα καλύπτονται³⁴. 'Από την άλλη μεριά, οι τουρκικές αρχές κάνουν πολλές δυσκολίες και προσπαθούν με κάθε τρόπο να τα κλείσουν.

'Η περίοδος της Μικρασιατικής 'Εκστρατείας είναι ακόμη πιο δύσκολη. Δεν μπορεί να γίνει τότε λόγος για εύρυθμη λειτουργία των σχολείων³⁵. 'Απλώς συνεχίζεται στο μέτρο του δυνατού η σχολική εργασία πάνω στα παλιά αχνάρια. Στα 1914 ουσιαστικά σταματά κάθε προσπάθεια στον τομέα της εκπαίδευσης, καθώς και σ' όλους τους άλλους.

ΤΑ ΣΧΟΛΕΙΑ ΣΤΗΝ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΠΕΡΙΟΔΟ

Ποιό ήταν σε γενικές γραμμές το επίπεδο της εκπαίδευσης στο Γκέλβερι στα τέλη του 19ου αί. και στις αρχές του 20ού; Θα προσπαθήσουμε να δώσουμε

31. Βλ. 'Ιω. 'Ακακιάδη, «Ναζιανζός», *Ξενοφάνης*, Ζ (1910), 64 - 67. Βλ. και σ. 134 κ.ε.

32. 'Ένα τμήμα της περιουσίας της παίρνει το Τουρκικό Δημόσιο κι ένα τμήμα το 'Ελληνικό. 'Ορισμένα περιουσιακά της στοιχεία που ήταν στ' όνομα φυσικών προσώπων, κατακρατήθηκαν αυθαίρετα από τους ενδιαφερόμενους. 'Η «Ναζιανζός» Κωνσταντινουπόλεως είχε 5560 χάρτινες λίρες στο υποκατάστημα της Τραπεζίς 'Αθηνών στην Πόλη. Το ποσό αυτό το άπαιτούσε και η «Ναζιανζός» 'Αθηνών, αλλά και η κοινότητα ν. Καρβάλης. Τελικά τα κατάσχεσε ο Μεταξάς. Στην Πόλη επίσης προδόθηκε η εικονικότητα ορισμένων περιουσιακών στοιχείων της «Ναζιανζού» και τα κατάσχεσε η τουρκική κυβέρνηση. 'Η «Ναζιανζός» επανιδρύεται εδώ στις 28/6/1925. Βλ. 'Ακακιάδη, 'Η Καρβάλη, σσ. 80 - 81.

33. 'Ο ίδιος έχτισε μ' έξοδα του και τουρκικο σχολείο για τις ανάγκες των τουρκόπαιδων της κοινότητας. Βλ. 'Ακακιάδη, 'Η Καρβάλη, σ. 126. 'Ο έγγονός του Σωκρ. Λουκίδης πληροφορητής του Κ.Μ.Σ., λέει ότι ο παππούς του έγραψε και σε πλούσιο καρβαλιώτη Τούρκο στην Πόλη η έλαβε βοήθεια για το χτίσιμο του τουρκικού σχολείου.

34. 'Ενώ γύρω στα 1914 ο προϋπολογισμός των σχολείων είναι 700 - 800 λίρες, κατόπιν ούτε δυό χιλιάδες δεν φτάνουν. Βλ. 'Αχ. 'Ανδρεάδη, Κέλβερι, 'Ασθή, σ. 6.

35. Μετά την απόβαση του ελληνικού στρατού στη Σμύρνη, ήρθε διαταγή να κλείσουν, αλλά η Δημηγόρνη κατόρθωσε με πλάγια μέσα να τα κρατήσει ανοιχτά όλο σχεδόν το διάστημα μέχρι το 1924. Φυσικά το πρόγραμμα δεν εφαρμόζεται ακριβώς. 'Η ελληνική ιστορία και γεωγραφία δε διδάσκεται, η επιβάλλεται η πλατιά διδασκαλία της τουρκικής γλώσσας από Τούρκους δασκάλους.

μιάν εικόνα της βασισμένου κυρίως σὲ στοιχεῖα παρμένα ἀπὸ κώδικες καὶ βιβλιογραφικὲς πηγές³⁶ ὅχι μόνου τοῦ Γκέλβερνι ἀλλὰ καὶ ἄλλων γειτονικῶν κοινοτήτων τῆς Καππαδοκίας, καθὼς καὶ σὲ ἄρθρα ὀρισμένων ἐκπαιδευτικῶν καὶ πρακτικῶν συνεδριάσεων ἐκπαιδευτικῶν ἐπιτροπῶν στὴν Πόλιν ποῦ μὲ τίς γενικὲς διαπιστώσεις τοὺς φωτίζουν ἀπὸ πολλὰς πλευρὰς τὸ ζήτημα³⁷.

Πρὶν ὅμως δώσουμε τὴν εἰκόνα αὐτή, θὰ πρέπει νὰ παρατηρήσουμε πὼς γενικὰ οἱ τοπικοὶ συγγραφεῖς ἔχουνε τὴν τάση νὰ μεγαλοποιοῦν τὰ ἐπιτεύγματα τῆς μικρῆς τοὺς πατρίδας σ' ὅλους τοὺς τομεῖς ὅπως καὶ νὰ ἐξάιρουν τὴν δράση τοπικῶν παραγόντων. Ἐτσι, καὶ στὸν τομέα τῆς παιδείας μεγαλοποιοῦν συχνὰ τὴ σημασία τῶν σχολείων τοὺς, τοὺς δίνουν τίτλους ἀνώτερους ἀπὸ τὴν πραγματικὴ τοὺς βαθμίδα, τὰ ὀνομάζουν «ἐλληνικά» ἢ «ἀστικά» χωρὶς νὰ εἶναι στὴν πραγματικότητα παρὰ δημοτικά μὲ μιὰ ἢ δύο τάξεις ἐλληνικοῦ ποῦ συνήθως ὑπολειτουργοῦν. Γιὰ τίς τάξεις αὐτὲς συχνὰ εἶναι ὑπεύθυνοι οἱ τοπικοὶ ἔφοροι οἱ ὅποιοι, ἀπὸ ἓνα εἶδος κακῶς ἐννοούμενης ἀμιλλας πρὸς ἄλλες κοινότητες, τίς δημιουργοῦν ὅπως-ὅπως, χωρὶς νὰ διαθέτουν τ' ἀνάλογα μέσα. Ἐτσι ἀποκτᾷ μὲν τὸ σχολεῖο τοὺς ἀνώτερο τίτλο, ἀλλὰ θυσιάζεται τὸ δημοτικό, ποῦ ὑπολειτουργεῖ καὶ αὐτό, ὑπονομεύοντας μὲ τὴ σαθρή του βάση ὅλο τὸ οἰκοδόμημα³⁸.

Κάτω ἀπ' αὐτὸ τὸ πρίσμα, λοιπόν, θὰ πρέπει νὰ δοῦμε καὶ τὰ σχολικὰ πράγματα τοῦ Γκέλβερνι, ἀρχίζοντας ἀπὸ τὴ δράση τῶν δύο σχολικῶν τοῦ ἐφοριῶν: τῆς Πόλης καὶ τῆς τοπικῆς.

Σχολικὴ ἐφορία. Δὲν μποροῦμε νὰ καθορίσουμε ἀκριβῶς ἀπὸ πότε ἡ δημογεροντία τοῦ Γκέλβερνι ἄρχισε νὰ ἐνδιαφέρεται γιὰ τὴν παιδεία, γιὰτὶ καμιά γραπτὴ πηγὴ δὲ μᾶς βοηθᾷ σ' αὐτό. Δὲν ξέρομε ἐπίσης ἀπὸ πότε ὑπάρχει ἐπίσημα ἢ ἀνεπίσημα ἡ Ἐφορία τῆς Πόλης καὶ ἂν αὐτὴ ἢ ἡ τοπικὴ δημογεροντία ἱδρυσεν τὸ πρῶτο κοινοτικὸ σχολεῖο — ἂν δὲν ἦταν ἰδιωτικόν. Πρώτη πάντως δημοσία ἐκδήλωση ἐνδιαφέροντος τῶν μεταναστῶν γιὰ τὰ σχολεῖα εἶναι ἡ συνέλευση τοῦ 1856³⁹. Τὸ πραχτικὸ γιὰ τὴν ἱδρυση σχολείου τὸ ὑπογράφουν, ὅπως εἶδαμε 33 άτομα. Πρέπει νὰ ὑποθέσουμε ὅτι ἀπὸ τὴν ἐποχὴν ἐκείνῃ μᾶλλον καὶ ἀπ' αὐτοὺς ποῦ ὑπογράψανε τὸ πραχτικὸ θὰ ἱδρῦθηκε ἐπίσημα ἡ Ἐφορία τῆς Πόλης⁴⁰. Ἡ συλλογὴ ἐράνων γιὰ τὸ σχολεῖο καὶ ἡ παρακολούθηση

36. Βλ. Ἐκθεση Ἀσκητόπουλου, σσ. 13 - 14.

37. Δυστυχῶς οἱ πληροφορίες τῆς προφορικῆς παράδοσης στὸ Ἀρχεῖο τοῦ Κ.Μ.Σ. στὸν τομέα αὐτὸν εἶναι ἐλάχιστες.

38. Γιὰ τὰ ἄλλα ἀσθενῆ σημεῖα τῆς τότε παιδείας, τὸ φόρτο τῶν προγραμμάτων καὶ τὸν ἀντιπαιδαγωγικὸ τρόπο διδασκαλίας, γίνετα λόγος ἀμέσως παρακάτω.

39. Βλ. σ. 130.

40. Ὁ Ἀκακιάδης, Ἡ Καρβάλη, σ. 64, νομίζει ὅτι ἀπὸ τὸ 1830 πάνω-κάτω ὑπῆρχε στὴν Πόλιν ἀνεπίσημα ἓνα εἶδος ἐφορίας. Δὲν εἶναι ἀπίθανο γιὰτὶ γύρω στὴν ἴδια ἐποχὴ καὶ ἄλλες καππαδοκικὲς παρυκίες στὴν Πόλιν ἀσχολοῦνται μὲ τὰ ἐκπαιδευτικὰ ζητήματα

τῶν ἐργασιῶν γιὰ τὸ χτίσιμό του θὰ ἦταν πάνω-κάτω τὰ κύρια καθήκοντα τοῦ νέου σώματος. Δὲν ξέρουμε ὅπως ὁποτε πολλὰ πράγματα γιὰ τὴ δράση της μέχρι τὸ 1884, πὺ ἰδρύεται ἡ «Ναζιανζός».

Τὴν ἐποχὴ αὐτὴ, ἡ Ἐφορία τῆς Πόλης ἀποτελεῖται ἀπὸ ἑπτὰ μέλη καὶ συνεργάζεται στενὰ μὲ τὴ «Ναζιανζό» μέχρι τὸ 1889⁴¹. Τότε ἡ «Ναζιανζός» διαλύεται⁴² καὶ συγχωνεύεται μὲ τὴν ἐφορία. Τὸ νέο σῶμα δρᾷ αὐτοτελῶς ὡς τις 27/7/1908 πὺ γίνεται ἡ ἀνασύστασις τῆς ἀδελφότητος. Ἀπὸ τὴν ἐποχὴν αὐτὴ τὸ συμβούλιον τῆς «Ναζιανζού» ἀποτελεῖ ταυτόχρονα καὶ τὴν κεντρικὴ ἐφορία τῶν σχολείων τοῦ Γκέλβερι στὴν Πόλη.

Τὰ καθήκοντα τῆς ἐφορίας ἦταν ποικίλα. Κύριο μέλημά της ἦταν νὰ βρῖσκει πόρους γιὰ τὰ σχολεῖα⁴³, ἀλλὰ φροντίζει ἐπίσης γιὰ τὴν ἀποστολὴ βιβλίων καὶ ὀργάνων καὶ τὴν πρόσληψη τοῦ κατάλληλου προσωπικοῦ, τοῦ ὁποίου καθορίζει καὶ τὴ μισθοδοσίαν. Καθορίζει ὅμως ἀκόμη καὶ τὴ διδασκτέα ὕλη ὡς ἓνα σημεῖο⁴⁴.

Γιὰ τὴ στενότερη παρακολούθησις τοῦ ὅλου ἐκπαιδευτικοῦ ἔργου, πὺ εἶναι παράρτημά της, ἡ ἐφορία τῆς Πόλης συνεργάζεται στενὰ μὲ τὴν τοπικὴν ἐφορία τοῦ Γκέλβερι. Αὐτὴ ἀποτελεῖται ἀπὸ 5 - 7 μέλη⁴⁵ καὶ παρακολουθεῖ ἀπὸ κοντὰ τὴ λειτουργίαν τῶν σχολείων. Φροντίζει γιὰ τὴν εἰσπραξὴ τῶν διδασκτρῶν⁴⁶ καὶ ἀσχολεῖται γενικὰ μὲ τὴν οἰκονομικὴ διαχείρισις τῶν ἰδρυμάτων, ἐπιβλέπει τὴν ἐργασία τοῦ προσωπικοῦ, πὺ ἔχει δικαίωμα νὰ τὸ πᾶψει, ἐτοιμάζει τὴν ἔγκαιρη ἔναρξιν τῶν μαθημάτων καὶ παρακολουθεῖ τὴν διεξαγωγὴν τῶν προφορικῶν ἐξετάσεων στὸ τέλος τοῦ χρόνου μὲ εἰδικὴ ἐξεταστικὴ ἐπιτροπὴ πὺ

τῆς ἰδιαίτερης πατρίδας τους. Πρβλ. Γεωργίου, *ἔνθ' ἀν.* καὶ σ. 128, σημ. 4. Οἱ περισσότερες ἐφορίαι ὅμως ἰδρύονται μετὰ τὸ Χάτ-ι-χουμαγιούν. Βλ. Λαμέρα, «Περὶ τοῦ θεσμοῦ τῶν ἐπὶ Τουρκοκρατίας δημογεροντιῶν», *Μικρασιατικά Χρονικά*, Γ (1940), 468.

41. Βλ. «Ναζιανζήνων Ἡμερολόγιον» καὶ Ἀκακιάδης, «Ἡ εἰκοσιπενταετηρίς τῆς «Ναζιανζού», *Ξενοφάνης*, Ζ (1910), 65 - 67.

42. Βλ. καὶ σ. 131, σημ. 24.

43. Γιὰ τὸ σκοπὸν αὐτὸ διοργανώνει λαχεῖα, παραστάσεις κλπ.

44. Τὸ ἐπίσημον πρόγραμμα τοῦ Πατριαρχείου συχνὰ τροποποιεῖται ἀνάλογα μὲ τις δυνατότητες καὶ τις εἰδικὰ συνθήκας κάθε κοινότητος. Πρβλ. Μωυσιάδου, *Τὸ Ἀνδροπόλιον*, σ. 71: «Τὰ διδασκόμενα μαθήματα περιτέμνονται ἔνεκα ἀνεπαρκoῦς προσωπικοῦ». Βλ. καὶ σ. 128, σημ. 3 καὶ Ἀκακιάδης, *Ξενοφάνης*, Ζ, 64 - 67.

45. Πρόεδρο, ἐπόπτη, ταμῖα, γραμματέα καὶ συμβούλους. Οἱ ἔφοροι ἐκλέγονταν στὸ Συνοδικὸν τοῦ σχολείου ἀπὸ τοὺς γονεῖς τῶν μαθητῶν. Ἐπαίξε ὅμως ρόλο καὶ ἡ γνώμη τῶν προκρίτων στὴν τάξιν τῶν ὁποίων ἀνῆκαν κυρίως οἱ ἐκλεγόμενοι. Οὔτε ὁ ἀριθμὸς, οὔτε ὁ χρόνος τῆς θητείας τους ἦταν ἀπόλυτα σταθεροί. Βλ. Κ.Μ.Σ. Κῶδ. 1, Κανονισμὸς τῶν σχολείων, ἄρθρο 97, καὶ Κανονισμὸς τοῦ 1911. Κατὰ τὸ Ἀρχεῖο Ν. Χατζηορδάνογλου, *ἔνθ' ἀν.* στὰ 1875 στὸ Γκέλβερι ἡ ἐφορία ἔχει δύο μόνο μέλη: ἐφοροταμῖα καὶ γραμματέα. Τὸ διοριστήριον πὺ ἔχει 10 ἄρθρα ἀναφέρεται κυρίως στὰ καθήκοντα καὶ τις ἀρμοδιότητες τοῦ ἐφοροταμῖα. Ὁ γραμματέας εἶναι ἀπλῶς βοηθός. Τὸ ἔγγραφο ὑπογράφουν ἑπτὰ άτομα.

46. Βλ. Κ.Μ.Σ. Κῶδ. 1: Κανονισμὸς τῶν σχολείων, σ. 7, ἄρθρο 100.

όριζει ή ίδια. Δίνει τέλος και ύποτροφίες στους καλύτερους μαθητές για να βγούνε δάσκαλοι και να έργαστούνε στα σχολεία τής κοινότητας⁴⁷.

Σχολικός κανονισμός του 1903⁴⁸. 'Αρκετά κατατοπιστικός για την όλη σχολική εργασία στο Γκέλβερι είναι ό κανονισμός του 1903. Σ' αυτόν καθορίζονται με πολλές λεπτομέρειες τὰ καθήκοντα τών μαθητών, του προσωπικού, τής εφορίας και τών γονέων. Καθορίζονται επίσης οι εργάσιμες ώρες, οι άργίες, οι έγγραφές, οι εξετάσεις, τὰ διδαστρα και ή βαθμολογία.

Μαθητές. Γίνονται δεκτοί από έξι χρονών και στο νηπιαγωγείο από τεσσάρων. Έκτος από τις γενικές υποχρεώσεις εύκοσμίας και ταχτικής φοίτησης, τους άπαγορεύεται να μιλούν τούρκικα μέσα κι έξω από τὸ σχολείο⁴⁹. 'Ως πρὸς τὸν αριθμὸ τών μαθητών, πιδ άκριβῆ στοιχεῖα έχουμε μόνο από τις άρχές του 20ου αι.⁵⁰ από δυὸ πηγές: "Ένα μικρὸ τετράδιο με σημειώσεις που διασώζει στη Ν. Καρβάλη ή 'Ελισ. Μακρίδου⁵¹ και τὸν Κώδ. ύπ' αριθ. 1⁵². Σύμφωνα με τὸ πρώτο, στὰ 1904 υπάρχουν στὸ παρθενιαγωγείο και τὸ νηπιαγωγείο 214 μαθητές. Στὸ νηπιαγωγείο φοιτοῦν 180 παιδιά, από τὰ όποῖα 74 είναι κορίτσια και στὸ παρθενιαγωγείο 32 κορίτσια. 'Απ' αυτά 13 φοιτοῦν στὴν πρώτη τάξη, 9 στὴ δεύτερη, 6 στὴν τρίτη και 4 στὴν τέταρτη.

Σύμφωνα με τὸν κώδ. 1 στὰ 1905 φοιτοῦν 246 άγόρια και 176 κορίτσια, δηλ. συνολικά 422 μαθητές. Πάντως ό αριθμὸς τών κοριτσιών φαίνεται δυσανάλογα αύξημένος για τόσο λίγο χρονικὸ διάστημα⁵³.

47. 'Ανάμεσα στὰ χρόνια 1903 και 1915 είχαν σταλεῖ στὴ Ροδοκανάκειο Σχολή του Ζιντζίντερε οι Βασ. Διδυμόπουλος, Μαρία Χατίνογλου και Εύφρ. Τσατάλμπαση που εργάστηκαν κατόπιν στα σχολεία του Γκέλβερι.

48. Βλ. Κ.Μ.Σ. Κώδ. 1, σσ. 1 - 7.

49. Αύστηρή εφαρμογή τής διάταξης αυτής γίνεται κυρίως μετά την επανίδρυση τής «Ναζιανζού», όταν ήρθε προσωπικὸ από την Πόλη που μιλούσε καλά ελληνικά (Βλ. και σ. 143). Κατά τους πληροφορητές, όσους τσακόναν να μιλοῦν τούρκικα, τους έδερναν.

Βλ. Κανονισμό του 1903, άρθρο 28: «'Απαγορεύεται τοῖς μαθηταῖς να όμιλῶσι τουρκιστί εντός και εκτός τής σχολής. Οι παραβάται δόντως τιμωροῦνται, έν ύποτροπή δέ και άποβάλλονται τής σχολής».

50. Δέν έχουμε πληροφορίες για τὸν αριθμὸ τών μαθητών στις άρχές του 19ου αι. 'Από τὸ χώρο όμως που διέθετε τὸ πρώτο σκαφτὸ σχολείο μπορούμε να βγάλουμε τὸ συμπέρασμα πὼς δέ θὰ ξεπερνοῦσαν τους 40 - 50. Δέν ξέρουμε επίσης τὸν αριθμὸ τών μαθητών του νέου σχολείου στὰ 1859, που όμως θὰ πρέπει να ήταν άρκετά μεγαλύτερος.

'Ο Λεβίδης, «Περὶ πολιτισμοῦ» (1899) χειρ. Κ.Μ.Σ., Καπ. 29.Π/4, 237 άναφέρει δύο σχολεία με 170 μαθητές.

51. Στις σσ. 29 - 30 υπάρχει και ό λόγος που έβγαλε στις προφορικές εξετάσεις του 1904 ή διευθύντρια του παρθενιαγωγείου 'Αμ. Βασιλειάδου.

52. Στὴ σ. 17. Στατιστικός πίνακας σχολείων που ύποβλήθηκε στὸν Καῖμακάμη.

53. Τὴν ίδια εποχή δημοσιεύεται στὸν *Ξεροφάνη*, Γ (1903), 44 μιὰ στατιστικὴ για τὰ σχολεία του Γκέλβερι. Σύμφωνα μ' αυτήν, υπάρχει ένα άρρενιαγωγείο με 350 μαθητές και 6 δασκάλους που διδάσκουν σ' επτά τάξεις και ένα παρθενιαγωγείο με 150 μαθήτριες, 4 τά-

Οι πληροφορίες για τὸν ἀριθμὸ τῶν μαθητῶν τὶς παραμονὲς τῆς Ἀνταλλαγῆς τοῦ 1924 εἶναι λιγότερο ἀκριβεῖς. Ὁ Ἀχ. Ἀνδρεάδης⁵⁴, γύρω στὰ 1918 ἀναφέρει 650 μαθητὲς στὴν «ἀστική σχολὴ ἄρρένων» καὶ τριακοσίους στὸ παρθεναγωγεῖο καὶ νηπιαγωγεῖο. Οἱ ἀριθμοὶ αὐτοὶ εἶναι ὅπωςδὴποτε πάνω ἀπὸ τὴν πραγματικότητα. Δὲν φαίνεται νὰ ξεπέρασαν ποτὲ τοὺς 450 περίπου ὡς τὸ ὀριστικὸ κλείσιμο τῶν σχολείων στὰ 1924⁵⁵.

Διδαχτικὸ προσωπικὸ. Τὸ διδαχτικὸ προσωπικὸ, ποὺ ὅπως εἶδαμε⁵⁶, γύρω στὰ 1860 ἀποτελεῖται ἀπὸ δασκάλους ποὺ ξέρανε λίγα γράμματα, σιγά-σιγά καλυτερεῖται ποιοτικά, ἰδιαίτερα ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῆς «Ναζιανζοῦ». Τότε πιά γίνεται προσπάθεια νὰ διορίζονται στὸ Γκέλβερι ἀπόφοιτοι ἀπὸ μεγάλες γυναικείες σχολές⁵⁷, μεγαλώνει ὁ ἀριθμὸς τοῦ προσωπικοῦ καὶ διορίζονται καὶ δασκάλισσες γιὰ τὸ νηπιαγωγεῖο καὶ τὸ παρθεναγωγεῖο. Στὰ 1905⁵⁸ διδάσκουν στὰ σχολεῖα 6 δάσκαλοι καὶ 3 δασκάλισσες.

Οἱ ἀποδοχὲς τῶν ντόπιων δασκάλων, ὅπως καὶ σ' ὅλη τὴν Καππαδοκίαν, ἦταν πολὺ χαμηλές, ἐνῶ οἱ φερμένοι ἀπ' ἄλλοῦ πληρώνονταν καλὰ⁵⁹. Ἡ δου-

ξεὶς καὶ 3 δασκάλες. Οἱ ἀριθμοὶ αὐτοὶ φαίνονται σχετικὰ ἀκριβεῖς, ἂν προσθέσουμε καὶ τ' ἀγρία τοῦ νηπιαγωγείου ποὺ ἀναφέρει ἡ Μακρίδου. Οἱ ἀριθμοὶ γιὰ τὰ κορίτσια προβληματίζουν. Οἱ μαθητὲς, ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς ἀπόρους, πληρώνουν. Στὸν Κανονισμὸ τοῦ 1903 ἀρθρ. 100, ἀναφέρεται ὅτι ἡ ἐφορία φροντίζει... περὶ τοῦ ποσοῦ τῶν εἰσητηρίων (sic) καὶ τῆς εἰσπράξεως αὐτῶν. Στὸν Κανονισμὸ ὅμως τοῦ 1911, ἡ πληρωμὴ καταργεῖται (ἀρθρ. 29). Καταβάλλουν μόνον 20 γρόσια ὡς «εἰσιτήριον τέλος».

54. Κέλβερι, Ἀστή, σσ. 5 - 7.

55. Τόσους τοὺς ὑπολογίζει καὶ ὁ πληροφορητῆς Γ. Δοπρίδης ποὺ ἦταν ἐφορος. Πρβλ. καὶ ἐπιστολὴ τῆς «Ναζιανζοῦ» Ἀθηνῶν στὴν Ἑλένα Βενιζέλου, τῆς 4/12/1925, ὅπου ἀναφέρεται πὼς στὰ σχολεῖα τοῦ Γκέλβερι φοιτοῦσαν 450 μαθητὲς (βλ. Ἀρχεῖα «Ναζιανζοῦ» Ἀθηνῶν. Τὰ γραφεῖα τῆς τώρα εἶναι: Σοφοκίλους 21, γραφεῖα Β. Κριτόπουλου).

56. βλ. σ. 131, σημ. 24.

57. Μεγάλη τοῦ Γένους Σχολή, Ζάππειο καὶ Ζωγράφειο Κωνσταντινούπολης, Ροδοκανάκειο τοῦ Ζιντζιντερε κλπ. Στὰ 1905, ὁ διευθυντῆς τοῦ ἀρρεναγωγείου εἶναι ἀπόφοιτος τῆς Ροδοκανακείου, ἕνας δάσκαλος, τῆς Μεγάλης τοῦ Γένους Σχολῆς καὶ ἡ διευθύντρια τοῦ παρθεναγωγείου ἀπόφοιτος τοῦ παρθεναγωγείου Καισάρειας (βλ. Κώδ. 1, σελ. 17 καὶ Κανονισμὸ 1911, ἀρθρ. 32.) Ἀλλὰ ἤδη ἀπὸ τὸ 1888 ὑπάρχει δάσκαλος ἀπόφοιτος τῆς Μ. τοῦ Γένους Σχολῆς. βλ. Ἱ. Παντελεημονίδης, *Νεολόγος*, ἐνθ' ἀν. Καὶ στὰ 1892 στέλνεται νέο προσωπικὸ ἀπὸ τὴν Πόλη. βλ. Ἀνακιάδης, *Καρβάλη*, σ. 75.

58. βλ. σ. 136, σημ. 52. Τὸν ἴδιο πάνω-κάτω ἀριθμὸ δίνει καὶ ὁ Ἀχ. Ἀνδρεάδης, ἐνθ' ἀν., σ. 5: πέντε δασκάλους καὶ ἕναν παιδονόμο γιὰ τὸ ἀρρεναγωγεῖο καὶ τέσσερις δασκάλες καὶ δύο παιδονόμους γιὰ τὸ νηπιαγωγεῖο καὶ τὸ παρθεναγωγεῖο.

59. Στὸν κώδ. 1, σελ. 17 ὑπάρχει πρακτικὸ τῆς 3/3/1905 μὲ τὶς ἀποδοχὲς τῶν δασκάλων. Ἀπ' αὐτὸ βλέπουμε πὼς ὁ μὲν διευθυντῆς ἔπαιρνε 5.000 γρόσια, δηλ. 50 λίρες τὸ χρόνο, οἱ δάσκαλοι 40 λίρες, ἡ διευθύντρια τοῦ παρθεναγωγείου 36 λ., οἱ δασκάλισσες 30 λ. οἱ παιδονόμοι 15 λ. καὶ οἱ δύο ντόπιες δασκάλισσες ἀπὸ 10 λ. Ψηλὲς ἀποδοχὲς δίνονται στοὺς ξενόφερτους γιὰτὶ δύσκολα ἀποφράσιζαν δάσκαλοι νὰ πᾶνε τόσο βαθιὰ στὸ ἐσωτερικὸ τῆς Τουρκίας.

Πρβλ. καὶ Κ.Μ.Σ. Κώδ. 7, σ. 6 - 8 πρακτικὰ διορισμοῦ δασκάλων μεταξὺ 1857 - 60 μὲ

λεια γενικά ήταν πολύ βαριά. Συνήθως δίδασκαν έπτά ώρες την ημέρα αλλά είχαν και πρόσθετες απασχολήσεις⁶⁰ και τὸ σχολικὸ ἔτος ήταν πολὺ μεγαλύτερο ἀπ' ὅ,τι σήμερα⁶¹.

Πρόγραμμα. Τάξεις. Διδακτέα ὕλη. Κατὰ τὴν πρώτη περίοδο τοῦ σχολείου, οὔτε πρόγραμμα συγκεκριμένο, οὔτε τάξεις ὑπῆρχαν. "Όταν ὁ μαθητὴς κατάφερνε νὰ διαβάσει τὸν Ἀπόστολο, ξεσκόλιζε⁶². Γιὰ τὴν περίοδο τοῦ ἀλληλοδιδασκτικοῦ δὲν ἔχουμε πληροφορίες εἰδικὰ ἀπὸ τὸ Γκέλβερι. Ἐμμεσα μονάχα μποροῦμε νὰ πάρουμε μιὰν ἰδέα τῆς διδαχτικῆς δουλειᾶς ἀπὸ προγράμματα γειτονικῶν κοινοτήτων⁶³. Μόνο ἀπὸ τὸ 1890, τότε πού τὸ σχολεῖο γίνεται «ἀστικὸν»⁶⁴ ἀρχίζουμε νὰ ἔχουμε πιὸ ἀκριβεῖς πληροφορίες: "Έτσι, τὸ ἀρρεναγωγ-

ἀποδοχὲς γύρω στὰ 1000 γρόσια τὸ χρόνο. Ἐνας βοηθὸς ὅμως παίρνει μόνο 100 γρ. Βλ. καὶ σ. 131.

60. Γραφικὴ ἐργασία, ἐποπτεῖες, ἐκκλησιασμοὶ μαθητῶν κλπ. Στὸν κανονισμό τοῦ 1911, σ. 23, ἄρθρο 73, γίνεται λόγος καὶ γιὰ καλοκαιρινὰ καθήκοντα τῶν δασκάλων καὶ τῶν μαθητῶν. Σύμφωνα μὲ τὸ ἄρθρο αὐτό, στὸ διάστημα τῶν διακοπῶν οἱ μαθητὲς ἔπρεπε νὰ εἶναι στὸ σχολεῖο στὶς 8 τὸ πρωὶ τρεῖς φορές τὴ βδομάδα γιὰ ἐκδρομὲς στὰ πέριξ ὅπου γινόντανε μαθήματα φυσικῆς μέσα στὴ φύση. Τὶς ἄλλες τρεῖς μέρες ἔπρεπε νὰ εἶναι στὸ σχολεῖο στὶς 2 μ.μ. κατὰ τμήματα γιὰ γυμναστικὴ καὶ ἐκλεκτὰ μαθήματα ἠθικῆς. Ὅσοι δὲν πήγαιναν δὲν προβιβάζονταν.

61. Τὰ μαθήματα ἀρχίζουν παλιότερα στὶς 15 Σεπτεμβρίου καὶ ἀργότερα τὴν 1η Σεπτεμβρίου καὶ οἱ προφορικὲς ἐξετάσεις τελείωναν στὰ τέλη Ἰουλίου. Ἄν καὶ ὑπῆρχαν ἀριστετὲς ἀργίες ἐξαιτίας τῆς μεγάλης θρησκευτικότητος τῶν κατοίκων, οἱ διακοπὲς τοῦ Πάσχα καὶ τῶν Χριστουγέννων ήταν πολὺ πιὸ σύντομες ἀπ' ὅ,τι ἐδῶ. Βλ. Κανονισμὸ 1911, ἄρθρο 8. Οἱ ἐγγραφὲς ἀρχίζουν ἀπὸ τὶς 16/8 καὶ διαρκοῦσαν ὡς τὰ τέλη Σεπτεμβρίου. Ἄν ὁ μαθητὴς ἔρχοταν ἀργότερα, τὸν ἔγραφαν στὴν κατώτερη τάξη.

62. Βλ. σ. 129.

63. Π.χ. στὸ ἀλληλοδιδασκτικὸ τῆς Νεάπολης καὶ στὸ παρθεναγωγεῖο διδάσκονταν στὰ 1874: Ἀνάγνωση, γραφὴ, ἀριθμητικὴ, πάθη, γραμματικὴ, θεματογραφία ἐκ τοῦ τουρκικοῦ εἰς τὸ ἀπλοελληνικὸν καὶ χειροτεχνία. Βλ. Κωδ. Νεάπολης τοῦ Ταμεῖου Ἀνταλλαξίμων, ἀρ. καταλόγου 2, σ. 27: Ἐκθεσεις γενικὴ (τῆς 7/3/1874). (Ἐπάρχει ἀντίγραφον στὸ Κ.Μ.Σ.) Τὸ πιθανότερο εἶναι πὼς στὸ Γκέλβερι τὸ πρόγραμμα θὰ ήταν κάπως ἀπλούστερο. Κατὰ τὸν Γ. Δοπερίδη, τὰ νεοελληνικὰ ἀρχίζουν νὰ διδάσκονται στὸ Γκ. στὰ 1890. Βλ. καὶ σ. 135, σημ. 44.

64. Συνήθως τὰ λεγόμενα ἀστικά ὅπως εἴπαμε στὴ σελ. 6, σημ. 3 εἶχαν 4 τάξεις δημοτικού καὶ 3 ἐλληνικοῦ. Τὸ σύστημα κατὰ τὸν Γεωργίου, (ἐνθ' ἂν., σ. 456 κ.έ.) μπαίνει σ' ἐφαρμογὴ στὴ Νεάπολη στὰ 1887 - 1888. Τότε μπαίνουν καὶ τὰ τεχνικὰ μαθήματα, ὠδική, ἱχθυογραφία, καθὼς καὶ ἡ γυμναστικὴ. Σύμφωνα ὅμως μὲ τὸν κώδ. 2 τῆς Νεάπολης (βλ. σημ. 2) στὰ 1874 ὑπῆρχε πεντατάξιον «ἐλληνικόν» καὶ δύο γυμνασιακὰς τάξεις ἐπὶ πλέον χωρὶς τεχνικά. Βλ. καί: Ἀρχελάου, Συνασός, σ. 48, πρόγραμμα ἀρρεναγωγείου καὶ σ. 53, πρόγραμμα παρθεναγωγείου.

Στὸ Γκέλβερι δὲν φαίνεται πὼς ἔγινε ποτὲ πλήρης ἀστικὴ σχολή. Παρόλο πού στὸν Κανονισμὸ τοῦ 1911 προβλέπεται ὀκταετὴς φοίτηση μετὰ τὸ νηπιαγωγεῖο, ὁ Ἀχ. Ἀνδρεάδης, Ἀστήρ, ἐνθ' ἂν., παραδέχεται ὅτι στὰ 1914 τὸ σχολεῖο δὲν εἶχε φτάσει σὲ σημεῖο νὰ γίνεи πλήρης ἀστικὴ σχολή. Καὶ ὁ Ἀκακιᾶδης, ἐνθ' ἂν., σημειώνει ὅτι στὰ 1890 «ἐφημέροσθη

γειο δὲ φαίνεται νὰ ξεπέρασε ποτὲ τὶς ἑξὶ τάξεις, ὅπως σ' ἄλλες κοινότητες⁶⁵. Ἡ πέμπτη καὶ ἡ ἕκτη τάξη τοῦ εἶχαν ὕλη σχολαρχείου⁶⁶. Τὸ παρθεναγωγεῖο εἶχε τέσσερις τάξεις ποὺ ἀντιστοιχοῦσαν στὶς τέσσερις πρώτες τάξεις τοῦ δημοτικοῦ⁶⁷. Στὸ νηπιαγωγεῖο φοιτοῦσαν τὰ παιδιὰ ἑνα-δυὸ χρόνια, ἀνάλογα μὲ τὴν ἡλικία τους.

Λιδακτικὲς μέθοδοι. Γιὰ τὸ σύστημα τῆς δουλειᾶς τόσο στὸ νηπιαγωγεῖο, ὅσο καὶ στὸ ἀρρεναγωγεῖο καὶ τὸ παρθεναγωγεῖο πολλὲς πληροφορίες παίρνουμε, ὅπως εἴπαμε, γενικὰ ἀπὸ ὀρισμένες ἐκθέσεις καὶ ἄρθρα ποὺ γράφτηκαν γιὰ τὴν ἐκπαίδευση στὸ ἐσωτερικὸ τῆς Τουρκίας. Τὸ συμπέρασμα ποὺ μπορούμε νὰ βγάλουμε εἶναι ὅτι παρ' ὅλες τὶς προσπάθειες ποὺ ἔγιναν, ἰδίως στὶς ἀρχὲς τοῦ 20οῦ αἰ., τὰ σχολεῖα ἐργάζονταν ἀκόμη κατὰ τρόπον ὁ ὁποῖος πολὺ ἀπέχετο ἀπὸ τὶς σημερινὲς μας ἀντιλήψεις γιὰ τὴν ἐκπαίδευση⁶⁸. Παρατηρητές, εἰδικοί καὶ μὴ, ποὺ ἐπισκέπτονται τὰ σχολικὰ ἰδρύματα μᾶς δίνουν μιὰ ὄχι καὶ τόσο εἰδυλλιακὴ εἰκόνα τῆς κατάστασης. Ὁ συντάχτης τῆς ἐφημερίδας «Πρόοδος» τῆς Πόλης Δανιηλίδης⁶⁹ λέει καθαρὰ ὅτι ἡ πρώτη καὶ ἡ μέση ἐκπαίδευση, ὅπως δίνονται, καταδικάζουν σὲ στέρωση καὶ ἀτροφία κάθε δημιουργικὴ δύναμη τῆς

ἐν μέρει τὸ σύστημα τῆς ἀστικῆς σχολῆς» ἀντλώντας, ὅπως φαίνεται τὴν πληροφορία ἀπὸ τὸν Ἰω. Παντελεημονίδη, ἐνθ' ἂν.

65. Στὶς ἑπτὰ τάξεις ποὺ ἀναφέρει ὁ Ξενοφάνης, ἐνθ' ἂν., ἴσως νὰ λογάριζε μαζὶ καὶ τὸ νηπιαγωγεῖο, ἂν καὶ κατὰ τοὺς πληροφορητές, σχηματίστηκαν ἀνάμεσα στὰ χρόνια 1890 - 1900 ἐκτάκτως καὶ 7η καὶ 8η τάξη ποὺ ὅμως δὲν διατηρήθηκαν.

66. Ἀπὸ ἀπολυτήριον τοῦ 1895, τοῦ Ἀχ. Ἑρμ. Ἀνδρεάδη, ἰδιοκτησία τοῦ Κ.Μ.Σ., βλέπουμε πὼς στὴν 6η δημοτικὸν διδάσκανε: Ὁρθοκευτικά, ἑλληνικά, μαθηματικά, τούρκικα, γαλλικά, ἱστορία, γεωγραφία, φυσικὰ, διπλογραφία, ἰχθυογραφία, μουσικὴ, καλλιτεχνικά, θεματογραφία καὶ ἐπιστολογραφία.

Πληρέστερες πληροφορίες γιὰ τὰ προγράμματα τῶν σχολείων ἔχομε ἀπὸ τὸ τυπωμένο στὰ 1912 «Ἀναλυτικὸν Πρόγραμμα τῶν ἑξαετῶν ἀστικῶν σχολῶν τῆς ἐπαρχίας Καισαρείας». Ἐκεῖ βλέπουμε ὅτι ἡ διδασκαλία ἀπὸ 24 ὥρες τῇ βδομάδᾳ ποὺ εἶναι στὴν πρώτη τάξη, φτάνει τὶς 30 στὴν τρίτη, τὶς 33 τὴν τετάρτη καὶ 36 τὶς λοιπὲς δύο. Τὰ ἑλληνικὰ διδάσκονται ἀπὸ 9 - 11 ὥρες τῇ βδομάδᾳ, τὰ γαλλικὰ μπαίνουν στὶς τρεῖς τελευταῖες τάξεις. Στὰ ἀρρεναγωγεῖα στὴν πέμπτη τάξη μπαίνουν τὰ τούρκικα καὶ τὰ ἐμπορικά. Στὴν ἕκτη, οἱ μισὲς ὥρες τῶν ἑλληνικῶν ἀφιερώνονται στὰ γράμματα (Κύρου Ἀνάβασις).

67. Δὲν ἔχομε ἀπὸ καμιά πηγὴ πληροφορίες γιὰ τὸ πρόγραμμα τῶν μαθημάτων τοῦ Μιὰν Ἰδᾶ μπορούμε νὰ πάρουμε ἀπὸ ἀνάλογα προγράμματα γειτονικῶν κοινοτήτων. Π.χ. στὴ Σινασό, βλ. Ἀρχελάου, ἐνθ' ἂν., σ. 53, διδάσκονται, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ συνηθισμένα μαθήματα τοῦ δημοτικοῦ καὶ οἰκιακὴ οἰκονομία, κοπτικὴ, ραπτικὴ, πλεκτικὴ κλπ. Στὰ 1904 πάντως δὲν κάνουν τεχνικὰ στὸ παρθεναγωγεῖο τοῦ Γκέλβερι (βλ. Λόγο Ἀμ. Βασιλείαδου, τετράδιο Ἐλ. Μακρίδου, σ. 28 κ.ἑ.).

68. Ὁ Ἰω. Παντελεημονίδης, ἐνθ' ἂν., παρατηρεῖ ὅτι μέχρι τὸ 1892 λίγο προόδευσαν τὰ σχολεῖα. «Οὐδὲν κατωρθώθη μέχρι σήμερον» λέει ἐπὶ λέξει.

69. βλ. Ἀνωνύμου, «Ἐντυπώσεις», Ξενοφάνης, Ζ (1910), 310 - 315. Εἶναι ἀπάνθισμα ἀπὸ τὸ ἄρθρον τοῦ Δανιηλίδη στὴν «Πρόοδος». Ὁ ἀρθρογράφος προσπαθεῖ ν' ἀντικρούσει τὸ Δανιηλίδη.

νέας γενεάς. Πιο χαρακτηριστικά είναι ακόμη τὰ ἄρθρα τοῦ καθηγητῆ Γ. Ἀσκητόπουλου⁷⁰, μὲ τὸν τίτλο: «Ἐκπαιδευτικά»⁷¹, ὅπου ἀναφέρει ὅτι τὰ σχολεῖα τῆς ἐπαρχίας Ἰκονίου τοῦ ἔκαναν τὴ χειρότερη ἐντύπωση. Ἡ ἔλλειψη μονίμου προσωπικοῦ, γιατί οἱ δάσκαλοι φεύγουν ἢ διώχονται ἀπὸ τοὺς ἐφόρους γιὰ τὸ τίποτα, ἡ παπαγαλίστικη ἐκμάθηση ποὺ καθελώνει τὸ παιδί γιὰ ὥρες στὸ θρανίο μαθαίνοντάς του νεκροὺς κανόνες τίς περισσότερες φορές⁷², τὸ χαριστικὸ πνεῦμα ἀπέναντι στὰ παιδιά τῶν προκρίτων⁷³, ἡ ἐπέμβαση τῆς ἐφορίας στὸν καταρτισμὸ τοῦ προγράμματος, ὅλα αὐτὰ κατὰστρεφαν τὴν παιδεία κι ἔκαναν ν' ἀποτύχει ὁ σκοπὸς τοῦ σχολείου. Γιὰ θεραπεία τοῦ κακοῦ ζητοῦσε ριζικὴ ἀλλαγὴ τοῦ ὅλου συστήματος: σύνταξη ἀναλυτικοῦ προγράμματος γιὰ τοὺς δασκάλους γιὰ νὰ λείψει ὁ φιττακισμὸς καὶ ἡ πολὺωρη παραμονὴ τῶν μαθητῶν στὸ σχολεῖο, ποὺ γινόταν ἔτσι μιστὸ γιὰ τὸ παιδί⁷⁴, καλύτερεψη τῆς λειτουργίας τῶν παρθεναγωγείων, ἐνίσχυση τοῦ δημοτικοῦ ποὺ συχνὰ τὸ παραμελοῦσαν γιὰ χάρη τοῦ σχολαρχείου, αὐστηρὴ ἐφαρμογὴ τῆς βαθμολογίας, κατάργηση τῶν προφορικῶν ἐξετάσεων, περιορισμὸ τῶν καθηκόντων τῆς ἐφορίας μόνον στὸν οἰκονομικὸ τομέα καὶ περισσότερη διδασκαλία τῆς νέας ἐλληνικῆς. Ζητοῦσε ἐπίσης τὴ δημιουργία βιβλιοθηκῶν, εἰσαγωγὴ

70. Ὑπῆρξε δὺο φορές διευθυντὴς τῶν σχολείων τῆς Νεάπολης (1904 - 1906 καὶ 1911 - 1914) καὶ διακρίθηκε γιὰ τίς προσπάθειές του ὑπὲρ τῆς παιδείας καὶ τὸ νεωτεριστικὸ του πνεῦμα.

71. *Ξεροφάνης*, ἐνθ' ἀν., σσ. 288 - 306, 360 - 371, 403 - 415. Εἶναι ἄρθρα μὲ μορφή ὑπομνήματος στὸν πρόεδρο τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ τμήματος τῆς Μικρασιατικῆς Ἐνῶσεως.

72. Ἡ διδασκία ὕλη, ἔπειτα ἀπὸ πολλὰς περικοπές, τελείωνε τὸ Δεκέμβριον καὶ κατόπιν γινότανε συνεχῶς ἐπαναλήψεις, γιατί ἔπρεπε νὰ μάθουν τὰ πάντα ἀπέξω οἱ μαθητὲς γιὰ τὴ θαυματικὴ ἐπίδειξη τῶν προφορικῶν ἐξετάσεων. Βλ. *Ξεροφάνης*, ἐνθ' ἀν., Β (1910), 467, ὅπου μιλά καὶ γιὰ 5 μῆνες ἐπαναλήψεις.

Δύο γραπτὲς ἐξετάσεις γίνονταν στὸ διάστημα τοῦ ἔτους, ἡ πρώτη μετὰ τὰ Χριστούγεννα καὶ ἡ δευτέρη μετὰ τὸ Πάσχα. Οἱ προφορικὲς ἐξετάσεις δὲν καταργήθηκαν ὡς τὸ τέλος, ὅπως ζήτησαν φωτισμένοι ἐκπαιδευτικοὶ (Βλ. Ἐκθεση Ἀσκητόπουλου, ἐνθ' ἀν. καὶ Κανονισμὸ τοῦ 1911). Μάλιστα στὸν Κανονισμὸ τοῦ 1903, ἄρθρο 32, ἀναφέρεται ὅτι μένει στὴν ἴδια τάξη ὁ μαθητὴς ποὺ δὲν παρουσιάζεται σ' αὐτές, ἔστω καὶ ἂν εἶναι ἄριστος.

73. Ποὺ πολλὰς φορές φτάνανε στὶς ἀνώτερες τάξεις καὶ δὲν ξέρανε νὰ γράφουν τ' ὄνομά τους.

74. Ἀνατριχιαστικὲς κυριολεκτικὰ εἶναι οἱ λεπτομέρειες ποὺ δίνει ὁ Ἀσκητόπουλος, ἐνθ' ἀν. σ. 404, γιὰ τὸ νηπιαγωγεῖο: «Παρετῆρουν τὰ δυστυχῆ νήπια μετὰ δακρύων ἀκουσίως ὀδηγούμενα εἰς τὸ σχολεῖον ξυλοκοπούμενα καὶ ἐπιπληγτόμενα. . . Τὸ νηπιαγωγεῖον. . . θεωρεῖται πραγματικὸν βασανιστήριον καὶ φόβητρον καὶ αἱ νηπιαγωγοὶ δικαίως ἀντιπαθῆ καὶ ἀπεχθῆ ὄντα. . . ἡ μορφή τῆς νηπιαγωγοῦ προβαλλούσης ὡς κεφαλὴ μεδούσης. . .» Κι ὅλα αὐτὰ, γιατί ἐπέμεναν νὰ κάνουν στὸ νηπιαγωγεῖο τὴν ὕλη τοῦ δημοτικοῦ γιὰ νὰ παρουσιάζουν τὰ παιδιά σοφὰ στὶς τελικὲς προφορικὲς ἐξετάσεις. Οἱ σωματικὲς τιμωρίες ἦταν μέχρι τὴν Ἀνταλλαγὴ τὸ συνηθισμένο μέσο κολασμοῦ τῶν μαθητικῶν παραπτωμάτων. Βλ. Ἀρχελάου, *Συνασός*, σ. 43, ὅπου μιλά γιὰ ραβδισμοὺς καὶ φάλαγγα.

τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας στὰ σχολεῖα, καὶ περιορισμὸ τῶν ἀρχαίων ἐλληνικῶν ποὺ θά 'πρεπε ν' ἀρχίζουν μόνο ἀπὸ τὴ δευτέρα σχολαρχεῖου. Παρατηρεῖ πὼς μὲ τὸ σύστημα ποὺ ἐπικρατοῦσε παρὰ πολὺ λίγα παιδιὰ φτάνανε στὸ σχολαρχεῖο⁷⁵.

Ὅπως ἦταν φυσικὸ, μὲ τέτοια παιδαγωγικὰ συστήματα, καὶ ἡ προσπάθεια νὰ ἐξελληνιστοῦν γλωσσικὰ τὰ τουρκόφωνα παιδιὰ, παρ' ὅλες τὶς καλὲς προθέσεις καὶ τὶς ἀνωθεν προτροπὲς⁷⁶ σημείωσαν γενικὰ ἀποτυχία⁷⁷.

Ἐκτὸς ὅμως ἀπὸ τὴ στενομυαλιὰ ἐκπαιδευτικῶν καὶ τοπικῶν παραγόντων καὶ τὸ κακὸ ἐκπαιδευτικὸ σύστημα, ὑπάρχει καὶ ἓνα ἀκόμη σημεῖο ποὺ ἀποφρεύουν νὰ θίξουν ὅλοι, ὅσοι τουλάχιστον ἔχουμε ὑπόψῃ ἀπ' αὐτοὺς ποὺ ἐνδιαφέρθηκαν γιὰ τὴν παιδεία στὸ ἐσωτερικὸ τῆς Μ. Ἀσίας: Τὴν ὀλέθρια ἐπίδραση ποὺ εἶχε στοὺς τουρκόφωνους, ἡ προσπάθεια νὰ τοὺς μάθουν καθαρεύουσα. Εἶναι πάντως ἀλήθεια πὼς τὴν ἐποχὴν ἐκείνη χρειαζότανε ἀρκετὸς ἥρωισμὸς γιὰ νὰ τεθεῖ τέτοιο θέμα. Ὁ τολμηρὸς ἐκπαιδευτικὸς κινδύνευε νὰ χάσει τὴ θέση του καὶ γενικὰ ὅλοι οἱ τολμηροὶ νὰ ὑποστοῦν κάθε λογῆς θεμιτὲς καὶ ἀθέμιτες διώξεις⁷⁸.

Ἡ κατάσταση αὐτὴ ἐπικρατοῦσε λίγο πολὺ καὶ στὸ Γκέλβερι. Τ' ἀρχαῖα ἀρχίζανε ἀπὸ τὴν 5ῃ δημοτικῇ καὶ οἱ δυσκολίες ποὺ δημιουργοῦσε στοὺς τουρκόφωνους ἡ ἐκμάθηση νέων καὶ ἀρχαίων μαζί, στὰ ὁποῖα ἔπρεπε νὰ προστεθοῦν καὶ τὰ γαλλικά, ἦταν πολὺ μεγάλες. Τὰ σχολεῖα λειτουργοῦσαν πάντως εὐρυθμα, πειθαρχία ὑπῆρχε αὐστηρὴ καὶ ἡ διδασκαλία μέσα στὰ πλαίσια αὐτὰ ἦταν φροντισμένη. Ἐτσι δὲν ἀποκλείεται νὰ εἶναι σωστὸ πὼς ὅσοι κατάφεραν

75. Ἀπὸ τὰ 150 παιδιὰ ποὺ ἔμπαιναν στὸ νηπιαγωγεῖο, 6 - 7 τελείωναν τὸ σχολαρχεῖο. Πάντως ἓνα ποσοστὸ ἔφρευγε νωρίτερα γιὰτὶ μετανάστευε. Φαίνεται γενικὰ πὼς ἡ διαρροὴ ἦταν μεγάλη. Ἀπὸ τὸν κώδ. τῆς Νεάπολης, ἐνθ' ἂν. μαθαίνουμε πὼς ἀπὸ τὰ 371 ποὺ φοίτησαν ἐκεῖ μεταξὺ 1861 - 1873, μόνο 48 ἀποφοίτησαν ἀπὸ τὸ ἐλληνικὸ. Στὸ δημοτικὸ μόνο τὰ 50 % ἀποφοιτοῦσαν. Σὰν αἷτια θεωροῦν τὴν ἀνέχεια καὶ τὴν ἀδιαφορία.

76. Βλ. Λεβίδη, Χειρόγραφο Α/Α 29, Κ.Μ.Σ. Καππ. 24.Π/4, σ. 266 - 269, ἐγκύκλιο τοῦ μητροπολίτη Καισαρείας Εὐσταθίου, στὰ 1873, ποὺ ζητᾷ νὰ δώσουν ὅλοι χρήματα στὸν ἔρανο τοῦ κεντρικοῦ ταμείου τῆς Καππαδοκικῆς ἀδελφότητος στὴν Πόλη γιὰ τὰ σχολεῖα «ἐφ' ᾧ τε θάστων ἀποξέοιτο ἡ τῆς ἀγλωσσίας κηλὶς».

77. Μόνο οἱ πολὺ καλοὶ μαθητὲς κατάφεραν κάπως νὰ μιλοῦν τὴν καθαρεύουσα, ἀλλὰ πόσοι ἦταν αὐτοί;

Πρβλ. καὶ Ξενοφάνη, Ζ (1910), 363, ὅπου ὁ Ἀσκητόπουλος παρατηρεῖ πὼς μόνο ὅταν οἱ μαθητὲς ἔμεναν μέσα στὴ σχολὴ ἦταν δυνατό νὰ μιλᾶνε κάπως τὰ ἐλληνικά. Καὶ ὁ Ἀρχέλαος, Συνασός, σσ. 44 - 45, σημειώνει πὼς τὰ κορίτσια τοῦ παρθεναγωγείου τοῦ Ζιντζίντερε ποὺ ἦταν τουρκόφωνα, στὸ διάστημα τῶν χριστουγεννιάτικων διακοπῶν ξεμάθαιναν τὰ ἐλληνικά ποὺ τοὺς δίδασκαν. Φαίνεται πὼς στὴ Συνασό, ποὺ ἦταν ἐλληνοφώνη, τὰ παιδιὰ μάθαιναν εὐκολότερα καὶ καλύτερα τὰ ἐλληνικά. Βλ. αὐτ., σελ. 43.

78. Βλ. σελ. 143 σημ. 88.

νά τελειώσουν τις έξι τάξεις του σχολείου πήγαιναν στη δεύτερη τάξη της Ζωγραφείου Σχολής της Πόλης⁷⁹.

“Όπως ήταν φυσικό, ή πολύπλευρη διαπίστωση πώς ή παιδεία νοσούσε όδηγήσε σέ κάποια προσπάθεια για μεταρρύθμιση και αλλαγή. “Ηδη γύρω στή 1904 ό ‘Ασκητόπολος δοκιμάζει στή σχολεία του Νέφσεχιρ παιδαγωγικό-τερη μέθοδο για την εκμάθηση των έλληνικών: πρώτα προφορική διδασκαλία και κατόπιν ανάγνωση και γραφή. Μετά πεντάμηνη εφαρμογή του συστήματος που πρόβλεπε προφορική διδασκαλία για τρία χρόνια, ό νεωτερισμός του χτυπήθηκε τόσο πολύ και «τοιούτας άπογοητεύσεις και πικρίας» έδοκίμασε, που άναγκάστηκε νά υποβάλει την παραίτησή του και νά φύγει στην Πόλη⁸⁰.

Τέσσερα χρόνια όμως αργότερα, τό πρόβλημα άπασχολεί και την ‘Εκπαιδευτική ‘Επιτροπή του Φιλολογικού Συλλόγου Κωνσταντινουπόλεως, που στή συνεδρία της 15/7/1909, άφού άκούσει την εισήγηση του Γυμνασιάρχη της Ζωγραφείου Ζαμαρίας, του άναθέτει νά συγγράψει μαζί με δύο άλλους ειδική μέθοδο για τή διδασκαλία των ξενόγλωσσων⁸¹.

‘Ο ίδιος ό Ζαμαρίας προτείνει την ίδια εποχή την κατάργηση του σχολαρχείου και τή δημιουργία έξαταξίου δημοτικού και έξαταξίου γυμνασίου⁸². Λίγο αργότερα, τόν ‘Απρίλη του 1911, σέ συνέδριο του ίδιου Συλλόγου ζητείται ή ριζική άναθεώρηση του προγράμματος του δημοτικού⁸³.

Κανονισμός του 1911. Την ίδια χρονιά δημοσιεύεται νέος κανονισμός των σχολείων του Γκέλβερι⁸⁴ ό όποιος φαίνεται έπηρεασμένος άπό τό νέο πνεύμα που είχε άρχίσει νά επικρατεί. Προβλέπει πλήρες νηπιαγωγείο και πλήρη άστική σχολή, καθώς και παρθενιαγωγείο. Τά χρόνια της φοίτησης — έκτός του νηπιαγωγείου — όρίζονται σέ όκτώ. Διατηρούνται οι γραπτές εξέτάσεις δύο φορές τό χρόνο, χωρίς όμως νά καταργούνται οι προφορικές του τέλους⁸⁵. Οι μαθητές έχουν την υποχρέωση, όπως και με τόν προηγούμενο κανονισμό, νά μιλούν μέσα και έξω άπό τό σχολείο τά έλληνικά που ήταν ή επίσημη γλώσσα του σχολείου⁸⁶.

Για πρώτη φορά στόν κανονισμόν αυτό γίνεται λόγος για τά προσόντα των

79. Βλ. ‘Αχακιάδη, *‘Η Καρβάλη*, σ. 75. Βλ. και *Ξενοφάνη*, Ζ (1910), 370.

80. Βλ. *Ξενοφάνης*, ΣΤ (1909), 105 κ.έ.

81. Βλ. Περιοδ. ‘Ελλ. Φιλ. Συλλόγου Κων/πόλεως, 32 (1908 - 10), σ. 42, λογοδοσία για τά χρόνια 1908 - 9 που έγινε στίς 17/5/1909 (άπό σ. 33 κ.έ.).

82. Βλ. *ένθ’ άν.*, σ. 33 κ.έ.

83. Βλ. *ένθ’ άν.*, 33 (1910 - 11) ‘Εκθεσις της 27/4/1911, σ. 13.

84. Γενικός Κανονισμός των ‘Εκπαιδευτηρίων... Κων/πολις 1911.

85. ‘Αρθρο 63. Οι προφορικές εξέτάσεις γίνονται έφ’ όλης της ύλης και λήγουν στίς 15/7. Οι γραπτές, στίς 20/12 και 10/7.

86. ‘Αρθρο 59στ, σ. 20. Μολαταῦτα ή εκμάθηση της γλώσσας ύστεροῦσε και οι μαθητές ξεχοῦσαν τά έλληνικά μετά την άποφοίτηση.

δασκάλων και του διευθυντή, που πρέπει να είναι πτυχιούχοι διδασκαλείου, γυμνασίου ή ανώτερου παρθεναγωγείου⁸⁷. Υπάρχει επίσης η τάση να περιοριστεί ή παντοδυναμία των ντόπιων εφόρων. Απαγορεύεται ή αυθαίρετη παύση του προσωπικού στο μέσον του χρόνου, εκτός από όρισμένες ρητές περιπτώσεις που αξίζει ν' αναφερθούν⁸⁸. «Ουδείς διδάσκαλος παύεται πρό της λήξεως του συμβολαίου αυτού, εκτός αν φωραθῇ μετερχόμενος επίμεμπτον διαγωγὴν ή παραβαίνη τὸν παρόντα κανονισμόν ή επιδιώκη τήν εἰς τοὺς παῖδας διάδοσιν τοῦ μαλλιαρισμοῦ, τουτέστιν της μεθόδου της δῆθεν νεοελληνικῆς διδασκαλίας τοῦ Ψυχάρη και Σιας ή εισάγη βιβλία αὐτῶν ἐν ταῖς σχολαῖς ή μη τηρῶν τὰς ἀρχὰς της ἠθικῆς και ἐπηρεάζων ή σκανδαλίζων διὰ της διαγωγῆς αὐτοῦ τὴν ὀρησκευτικὴν πεποιθήσιν της Κοινότητος».

Ο κανονισμός αυτός, που είναι πιὸ πλήρης ἀπὸ τὸν προηγούμενο τοῦ 1903, ἐγκρίθηκε πρῶτα ἀπὸ τοὺς κατοίκους τοῦ Γκέλβερι⁸⁹, και κατόπιν ἀπὸ τὴν ὀλομέλεια της «Ναζιανζοῦ» στὴν Πόλη που ἔκανε γενικὴ συνέλευση γι' αὐτὸ στίς 17/9/1911 και τελικὰ ἀπὸ τὸ Μητροπολίτη Ἰκονίου.

Ἡ «Ναζιανζός», μετὰ τὴν ἐγκριση τοῦ καταστατικοῦ αὐτοῦ, θέλησε νὰ προχωρήσει στὴν ἀναδιοργάνωση τῶν σχολείων τοῦ Γκέλβερι. Ἔτσι, στὰ 1912⁹⁰ με βάση τὸ ὥρολόγιο πρόγραμμα τοῦ Πατριαρχείου, συντάσσει νέο πρόγραμμα γιὰ τὰ σχολεῖα και στέλνει ἕναν γενικὸ διευθυντή, ἕναν τουρκοδιδάσκαλο, δύο ἑλληνοδιδασκάλους και τρεῖς δασκάλες που ξεκίνησαν με τὴν ἐντολὴ νὰ ἐφαρμόσουν τὸ πρόγραμμα αὐτό.

Τὸ νέο προσωπικὸ και τὸ νέο πρόγραμμα συνάντησαν μιὰ γενικὴ δυσπιστία στὴν ἀρχή⁹¹. Ἡ ντόπια ἐφορία ἐπιχείρησε νὰ καταρτίσει δικὸ της ὥρολόγιο πρόγραμμα και νὰ στείλει πίσω τοὺς νέους ἐκπαιδευτικούς. Τελικὰ ὅμως ἐπικράτησαν τὰ νέα συστήματα. Κι ἂν δὲν ἐπακολούθησε ὁ Πρῶτος Παγκόσμιος πόλεμος και τὰ κατόπιν γεγονότα, τὰ σχολεῖα τοῦ Γκέλβερι θὰ ἔκαναν ἀσφαλῶς ἀκόμη ἕνα βῆμα πρὸς τὰ ἐμπρός.

87. Ἀρθρο 32, σ. 11, και σσ. 14, 33. Ὁ διευθυντής μπορούσε νὰ εἶναι και ἀπόφοιτος πανεπιστημίου.

88. Ἀρθρο 44, σ. 15.

89. Ἀρθρο 81, σ. 26.

90. Βλ. *Καγμεμὺς Κελεβερνίν*. ., σσ. 37 - 39.

91. Βλ. Ἀρχεῖο Ν. Χατζηιορδάνογλου στὸ Κ.Μ.Σ., ἐπιστολὴ της Ἐφορίας της Πόλης της 24/9/1912, πρὸς τὴ Δημογεροντία τοῦ Γκέλβερι, ὅπου τὴν κατηγορεῖ ὅτι ἐφαρμόζει δικὸ της πρόγραμμα και ὅχι αὐτὸ που ἔστειλε ἡ Κεντρικὴ Ἐφορία της Πόλης, καταρτισμένο ἀπὸ καθηγητὲς και παιδαγωγούς που τὸ τύπωσαν και τὸ ἔστειλαν οἱ ἀρμόδιοι σ' ὅλα τὰ σχολεῖα. Ἐπίσης ἐκφράζει τὴ δυσφορία της γιατί φέρονται ἀνοίκεια πρὸς τοὺς δασκάλους που ἔστειλαν ἀπὸ τὴν Πόλη και δὲν τοὺς στέγασαν ὅπως ἔπρεπε κλπ.

Βλ. Κ.Μ.Σ. Κοινοτικὰ Ἐγγραφα ἀρ. 132, στὸ ντοσσιέ ἀρ. 123 Καππαδοκικὰ Ἐγγραφα, περιφέρεια Ἀκσεραῖ- Γκέλβερι.

“Όπως κι ἂν ἔχει τὸ πράγμα, ἡ συνεπὴς καὶ γεμάτη ζῆλο ἐκατόχρονη προσπάθεια τῶν Γκελβεριωτῶν γιὰ τὴν ἐκπαίδευση, ἀπόδωσε ἀρκετοὺς καρποὺς παρὰ τίς δύσκολες συνθῆκες καὶ πρέπει νὰ τῇ θεωρήσουμε ἀξιοθαύμαστη. Τὸ Γκέλβερι ἦταν μιὰ μικρὴ χριστιανικὴ κουκκίδα μέσα σὲ μιὰ θάλασσα ἀπὸ Τούρκους κι ἔπρεπε κι αὐτό, ὅπως καὶ τ’ ἄλλα καππαδοκικὰ πολίσματα, νὰ ξανασυνδεθεῖ σχεδὸν ἀπὸ τὴν ἀρχὴ μὲ τὸν ἑλληνικὸ κόσμο, νὰ ξαναμάθει τὴ γλώσσα τῶν προγόνων του καὶ ν’ ἀνεβάσει τὸ πολιτιστικὸ του ἐπίπεδο ἀποτινάζοντας τὴν ἐπίδραση ἐνὸς πρωτόγονου περίγυρου ποὺ τὸ εἶχε πνίξει γιὰ αἰῶνες. Καὶ αὐτὸ ποὺ ἔγινε εἶναι ἀρκετὸ γιὰ νὰ δώσει στὴ μικρὴν αὐτὴ κοινότητα τὴ θέση ποὺ τῆς ἀρμόζει στὴν ἱστορία τῆς παιδείας στὴ Μ. Ἀσία.

Π Η Γ Ε Σ

Βιβλία

1. Ἀκακιάδης Ἰω., *Ἡ Καρβάλη Ναζιανζοῦ καὶ ὁ βίος τοῦ Γρηγορίου Θεολόγου, Γεωγραφικὴ καὶ ἱστορικὴ περιγραφή μετ’ ἀρχαιοτήτων καὶ τῶν περὶ χωρίων*, Ἀθήνα, τυπ. Παμπροσφυγικῆς, 1928, 8ο.
2. Κ. Ἀνδρεάδης, *Καρυεὺς Κελβερῶν δεξι σααδὲτ δὲ βακὴ μεταγλιπερβὲρ «Ναζιανζός»*, Κων/πολις, τύπ. Μισαηλιδῶν-Ζιδᾶν Καποῦ 1913, 8ο. [Ἡ ἀνακοίνωση τοῦ Γενικοῦ Γραμματέα τῆς «Ναζιανζοῦ» Κ. Ἀνδρεάδης στὴ γενικὴ συνέλευση τοῦ σωματείου τῆς 4/7/1913 σχετικὰ μὲ τὰ σχολεῖα.]
3. Σαραντίδης Ἰ. (Ἀρχέλαος), *Ἡ Συνασός, ἦτοι θέσις. . .*, ἐν Ἀθήναις, τυπ. Ἰω. Νικολαΐδου, 1899, 8°.
4. Εὐαγγελίδης Τρ., *Ἡ παιδεία ἐπὶ Τουρκοκρατίας*, Ἀθήνα, τύπ. Ἀ. Χαλκιάπουλου, 8ο, 1936, τ. 2.
5. Μωυσιάδου Ἰωσήφ, *Τὸ Ἀνδρονίκιον*, Ἀλεξάνδρεια, Πατριαρχικὸν τυπογραφεῖον, 1912.

Ἄρθρα σὲ περιοδικὰ

1. Ἀκακιάδης Ἰω., «Μορφωτικὴ κίνησις ἐν Μ. Ἀσίᾳ. Ἡ ἐν Κων/πόλει φιλεκπαιδευτικὴ ἀδελφότης «Ναζιανζός» καὶ ἡ εἰκοσιπενταετηρὶς αὐτῆς» *Ξενοφάνης*, Ζ (1910), 64 - 67.
2. Ἀνδρεάδης Ἀχ., «Μικρὰ Ἀσία κοινότης λερινδὲν Κέλβερν» [= Ἀπὸ τίς κοινότητες τῆς Μ. Ἀσίας: Γκέλβερι], *Μικρασιατικὸν Ἡμερολόγιον ὁ Ἀστήρ* 1914, σσ. 231 - 237, Κων/πολις, Γ. Δ. Πρωτοπαπᾶς, 1913.
3. Γεωργίου Ἰ., «Ἡ ἐν Καππαδοκίᾳ Νέφσεχιρ», *Μικρασιατικὰ Χρονικά*, Ζ (1938), 413 - 468.
4. Ἀνωνύμου, «Ἐντυπώσεις ἐκ τῆς Μ. Ἀσίας», *Ξενοφάνης*, Ζ (1910), 310 - 315.
5. Ἀσκητόπουλου Γ., «Ἐκπαιδευτικά», *Ξενοφάνης*, Ζ (1910), 288 - 306, 360 - 371, 403 - 415.
6. Λαμέρας Κ., «Περὶ τοῦ θεσμοῦ τῶν ἐπὶ Τουρκοκρατίας δημογεροντιῶν», *Μικρασιατικὰ Χρονικά*, Γ (1940), 1 - 73.

7. Παντελεσημονίδου Ίω., «Τὰ Κελλίβαρα», *Νεολόγον* 'Εβδομαδιαία 'Επιθεώρησις, 1 (1891 - 1892), τεύχ. 26, 406 - 408, τεύχ. 27, 422 - 423.
8. Παντελεσημονίδης Στ., «Περὶ τῶν Κελλιβάρων», *Ξενοφάνης*, Α (1896), 511 - 513.
9. 'Ασκητόπουλος Γ., «Πορίσματα τοῦ Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου Κωνσταντινουπόλεως» *Ξενοφάνης*, ΣΤ (1909), 105 - 8.
10. 'Ο ἐν Κων/πόλει Ἑλληνικὸς Φιλολογικὸς Σύλλογος 32 (1908 - 10) 42, 33 (1910 - 11) 13. *Πρακτικά τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ τμήματος τοῦ συλλόγου*.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Κανονισμοὶ σχολείων

1. Γενικὸς κανονισμὸς τῶν ἐκπαιδευτηρίων τῆς ἐλληνορθόδοξου κοινότητος Καρβάλης - Κέλβερι ἐπαρχίας Ἰκονίου, Κων/πολις, τυπ. Δ. Θωμαζίδου, 1911, 8ο.
2. 'Αναλυτικὸν πρόγραμμα τῶν ἐξαετῶν ἀστικῶν σχολῶν τῶν ἀρρένων καὶ θηλέων τῆς ἐπαρχίας Καισαρείας τῆς Καππαδοκίας, Κων/πολις, τυπ. Γ. Δ. Πρωτοπαπᾶ καὶ Σίλας, Γαλατᾶ, 1912.

'Εφημερίδες - Περιοδικὰ Ν. Καρβάλης

1. *Ναζιανζηνή* 'Ηχώ, Καβάλα. Στὸ Κ.Μ.Σ. ὑπάρχουν τὰ φύλλα 2 - 4, Ἰανουάριος ἕως Μάρτιος 1932.
2. *Ναζιανζηνὸν* 'Ημερολόγιον, ἐκδ. Ἰω. Δοπρίδης, Καβάλα, 1931, ἔτος 1ον.
3. *Μακεδονικὸν* 'Ημερολόγιον Ν. Σφενδόνη. Θεσ/νίκη 1948. Στ. Ἀντωνιάδου. Ἀναμνήσεις ἀπὸ τὴν πανήγυριν τοῦ Γρηγορίου Θεολόγου εἰς τὴν Π. Καρβάλην. Ὑπάρχει ἀντίγραφον στὸ Κ.Μ.Σ. περιφ. Ἀκσεραΐ-Γκέλβερι, φακ. 19, σελ. 2897 - 8.

Χειρόγραφα

1. Ἀνδρεάδης Ἀχ., *Ἡ Καρβάλη* (Πιθανὴ χρονολογία σύνταξης: 1918 - 1922). Ἀντίγραφον στὸ Κ.Μ.Σ.
2. Λεβίδη Ἀν. Χειρόγραφο Γ', σελ. 266 - 269, Κ.Μ.Σ. Καπ. 29.Π/4.
3. Μακρίδου Ἑλισ., Τετράδιο μὲ σημειώσεις, κυρίως γιὰ τὰ ἐκπαιδευτικὰ τοῦ Γκέλβερι. Περιγραφή του στὸ Κ.Μ.Σ., Φακ. 24.
4. Χατζηορδάνου Νικ. Ἀρχεῖο. Βρίσκεται στὸ Κ.Μ.Σ.

Κώδικες κοινοτικοί

Α. Τοῦ Γκέλβερι

1. Κώδ. ὑπ' ἀριθ. 1 τοῦ Κ.Μ.Σ. (1903 - 1924).
2. Κώδ. ὑπ' ἀριθ. 7, τοῦ Κ.Μ.Σ. (1857 - 1866).

Β. Ἄλλοι:

1. Κώδ. Νεάπολης (Νέφσεχιρ). Κώδ. ὑπ' ἀριθ. 2 τοῦ Ταμείου Ἀνταλλαξίμων. Ὑπάρχει περιγραφή του στὸ Κ.Μ.Σ.

Φάκελοι Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών

1. Φάκελος 12, δελτία υπ. αριθ. 947 - 948 (11-5-1951)· 959 - 960 (29-2-1950)· 950 (1949).
2. Φάκελος 22, δελτίο υπ. αρ. 3583 (1960).

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΙΑ ΤΑ ΧΩΡΙΑ ΠΟΥ ΑΝΑΦΕΡΟΝΤΑΙ ΣΤΟ ΑΡΘΡΟ

I. Περιφέρεια "Ακσεραϊ-Γκέλβερι

- α. "Ακσεραϊ, 130 χλμ. ΝΔ της Καισάρειας. Λίγοι Έλληνες τουρκόφωνοι.
- β. Γκέλβερι, 31 χλμ. ΝΑ του "Ακσεραϊ, 108 χλμ. της Καισάρειας.
- γ. Κενάταλα, 2 1/2 χλμ. Β. ΒΑ του Γκέλβερι. Έλληνες τουρκόφωνοι και Τούρκοι.
- δ. Σιβρίχισαρ, 4 χλμ. ΝΑ του Γκέλβερι. Έλληνες τουρκόφωνοι, όχι Τούρκοι.
- ε. Χαλβάντερε, 17 χλμ. ΝΔ του Γκέλβερι. Έλληνες τουρκόφωνοι και Τούρκοι.
- στ. Τσελτέκ, 19 χλμ. Δ. ΒΔ του Γκέλβερι. Μόνο Έλληνες ελληνόφωνοι.

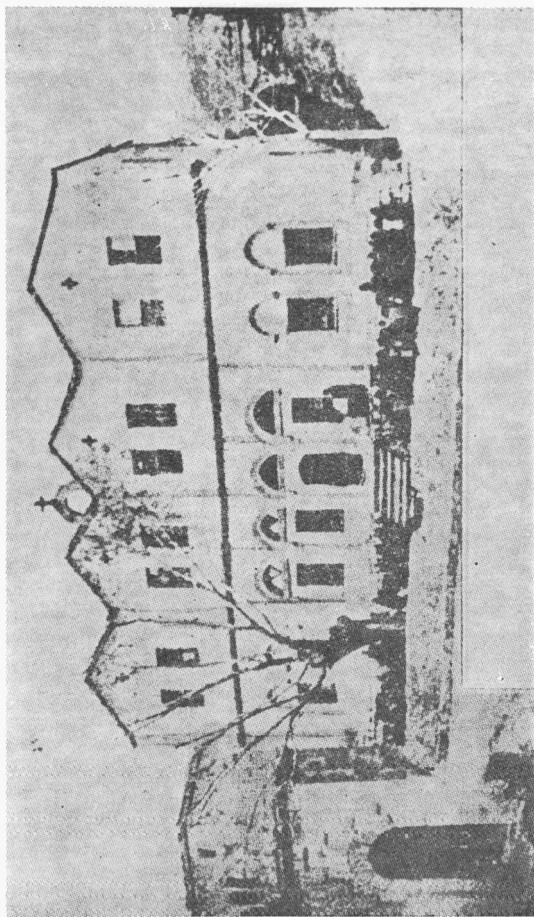
II. Χωριά από άλλες περιφέρειες.

- α. Νεάπολις (Νέφσεχιρ), 68 χλμ. Ν. ΝΔ της Καισάρειας. Έλληνες τουρκόφωνοι και Τούρκοι.
- β. "Ανακού, 18 χλμ. Ν. ΝΑ της Νεάπολης. Έλληνες ελληνόφωνοι και Τούρκοι.
- γ. "Ανδρονίκιο, 11 χλμ. Ν. ΝΑ της Καισάρειας. Έλληνες τουρκόφωνοι.
- δ. Ζιντζίντερε, 12 χλμ. ΝΑ της Καισάρειας. Έλληνες τουρκόφωνοι και Τούρκοι.
- ε. Σινασός, 53 χλμ. ΝΔ της Καισάρειας, Έλληνες ελληνόφωνοι και Τούρκοι.

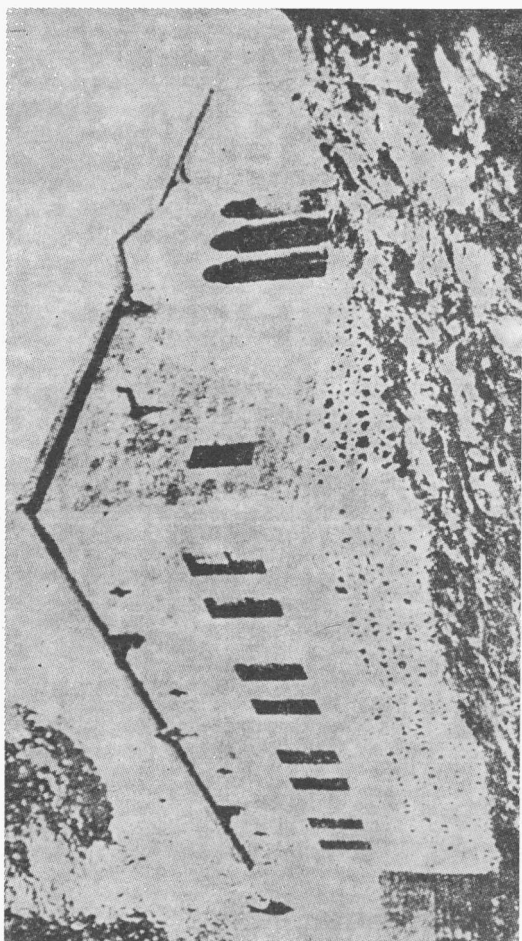
ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΤΕΣ ΤΟΥ ΑΡΘΡΟΥ

Δοπρίδης Γ. από το Γκέλβερι. Γεννήθηκε στα 1885. 'Από το Γκ. έφυγε στα 1924. 'Ανάμεσα στα 1900 - 1914 ήταν στην Πόλη. Ήταν τσαγκάρης.
 Μαγιόγλου Γ. από το Γκέλβερι. Γεννήθηκε στα 1898. 'Από το 1914 - 1918, στην Πόλη.
 Λουκίδης Σωκρ. από το Γκέλβερι. Γεννήθηκε στα 1890. 'Από τα 1906 - 19 έλειπε. 1919 - 1924 στο Γκέλβερι.

ΕΛΕΝΗ ΚΑΡΑΤΖΑ

Παρθενώγειον και Νηπιώγειον (1859 - 1891). Φωτογραφία από το βιβλίο του Γω. Λακκιάδη,
'Η Καθόλη Ναζιανζού...', Αθήνα 1928.

Λουκίδειον Παρθενονγυμνασιον (1942). Φωτογραφία από το βιβλίο του 'Ιω. 'Αχτζιάδου,
'Η Καρβύδα Νεζανζοῦ...', 'Αθήνα 1928.